

Borislav Mihajlović

Banović Strahinja

Drama u tri čina

LICA

BANOVIĆ STRAHINJA
njegova MAJKA
njegova ŽENA
sluga MILUTIN
VLAH ALIJA
JUG BOGDAN
Vojin JUGOVIĆ
Boško JUGOVIĆ
SLUGA u kući Jugovića

Vreme: početak juna 1389. godine. Mesto: prvi čin u domu Strahinjica Bana u Banjskoj.

Drugi i treći čin u dvorcu Jugovića u Krulevcu.

Drama nije istorijska. Zato su anahronizmi u njoj namerni i onda kada su slučajni.

PRVI ČIN

Prostrana odaja u srednjovekovnom zamku. Kroz visoke uske prozore prodire sa strane rano, koso jutarnje svetlo. Levo, ulazna vrata, desno, u dnu, zlatom okovana ikona svetoga Jovana pred kojom brižljiva ruka stalno održava maleni žižak kandila. U dubini, kraj balustrade stepeništa što vodi na gornji sprat, niska okovana škrinja. Iznad nje, na zidu, oružje.

Dugo se već tu živi i dugo jednako. Sve deluje strogo i ozbiljno. Bez raskoši (što manje draperija), bez vitkosti, pomalo mrko, četvrtasto i tvrdo. Zidovi u dva tamna tona skoro sasvim goli. Solidno siromašno gospodstvo.

Odaju sredinom seče težak, hrubo tesan, nizak sto. Nekoliko jednostavnih klupa. Po sredini stola, vrhom upereno u gledalište, dugo koplje.

Na sceni je Majka. Stara žena, nepobijena stasa i malo drhtavih ruku. Strogo i čisto odevena. Bliska stvarima oko sebe, bliskim njoj. Kreće se za svoje godine dosta žustro. Jednostavna, starački govorljiva. Svađalica bez gorčine. Zabrinuta za sudbinu i nestanak starog dobrog reda. Majka i svekrva u doslovnom i običnom smislu obe reči.

Sedi na klupi kraj stola sa priborom za šivenje. U ruci joj oparana stara kićanka, koju je tek skinula sa koplja.

MAJKA: Eto, i ona je odslužila svoje. A i ne pamtim kad je prišivena. Mora da je ja nisam ni prišivala. (Uzima novu kićanku i počinje da je prišiva. Otkine joj se konac.) A i

kakav se konac sada pravi, bože moj! (Nekuda iza sebe.) Gledaj! Malo jače potegnem a on se prekine. (Kandilo počinje da treperi...) Šta je, trepćeš? (Prekida šivenje, ustaje i odlazi prema ikoni.) E, i ti mi, sveče, od jutros ne daš mira. Pa rekla sam ti lepo da pričekaj dok prišijem kićanku pa ću ti se onda pomoliti, al' ti zapeo pa teraš svoje. Svako ti danas traži svoje. Pa, hajd, neka ti bude. (Krsti se pred ikonom sviklo, ležerno, i starački polako klekne.) U ime Oca i Sina i Duha svetoga, amin. Ustala sam, sveče, jutros rano i dobro. Sve nešto mislim šta sam sanjala, ali izgleda da nisam ništa. Pa opet ovo jutro ne sluti na dobro. Valjda zbog tog Strahinjinog puta... U šta li to Strahinja odlazi? Pa ću, vidiš, opet ostati sama. Ona će se zatvoriti gore, zagledati se u svoje knjižurine, a ja... Eh, bar da hoće unučić da mi rodi, da nešto moje plaće po ovom kamenu, ali neće guja, neće...

(Strahinja ulazi naglo. Majka brzo ustaje, kao zatečena. Strahinja je širok, gotovo težak, sa muškim, ne mnogo lepim licem čoveka koga je prva mladost minula a da on to nije ni osetio ni zažalio za njom. Veoma staložen i zatvoren, od onih ljudi što se retko a tiho i lepo raduju, a češće i još neprimetnije pate. Prizeman, stabilan, odgovoran. Što mora, to i hoće. Teret života ne nosi bez napora, ali ga nosi i podnosi. Običan, bez belikih paradnih gestova. Malorek, ne zato što malo govori nego zato što to čini samo onda kada ima nešto da kaže. Neromantičan, nearomantičan lik čvrstih a jednostavnih linija.)

STRAHINJA: Moliš li se, moliš?

MAJKA: Pa eto... Samo to i znam.

STRAHINJA: Ako, moli se ti samo, moli. (Uzima koplje na kome je poluprišivena kićanka.) Je li gotovo ovo?

MAJKA: Pazi da igla ne ispadne, jedva sam je udenula. (Prilazi stolu i uzima koplje.) Evo, sad ću ja da završim. Malo sam razgovarala sa svetiteljem, a on danas nešto mrk, ne odgovara. Daj bože da sve na dobro izađe.

STRAHINJA: Ma dojadilo valjda i njemu što ga svaki čas zivkaš.

MAJKA: A ne, varaš se, sine. On mene zivka. Taman ja počela da prišivam ovu kićanku. (Ponovo je za poslom.) A i kakva ti je ova kićanka? Sva nekako šarena, nikakva.

STRAHINJA: Šta ćeš, sada svi takve nose.

(Strahinja počinje da se sprema za put, skida i pregleda mač, torbu, priteže remenje, itd.)

MAJKA: Kad se tvoj pokojni otac nekada opremao...

STRAHINJA: Znam, sve znam. Kad se moj pokojni otac nekada opremao, onda je sve drukčije bilo, sve bolje, ozbiljnije, srećnije.

MAJKA: I da znaš da je to živa istina.

STRAHINJA: Možda. A možda se to tebi samo tako čini? A?

MAJKA: Možda. Pomislim i ja ponekad kad vidim kako je ovaj vek nakrivio glavu da se on to samo drukčije uznosi, ali da u toj glavi mora biti ista muka i ista radost kao i nekada. Ko će ga znati, uostalom... Da...

STRAHINJA: Hoće li to skoro biti gotovo?

MAJKA: Evo, samo još dva boda. (Zašila je, zubima kida konac.) Znači, zbilja ideš?

STRAHINJA (uzima koplje, pogleda ga) Zašto me pitaš kad znaš da moram. Zove me car u Kruševac.

MAJKA: Car! (Prsne u tanak smeh bez zlobe.) I jest mi to nekakav car! Tunjavi Lazar Hrebeljanović. Za glavnoga konjušara kod cara još nekako bi i mogao da prođe onako plačljiv i usukan. I to se sada, bože me oprosti, zove car. (Krsti se.) Čuješ li ti to, svetitelju? I Kruševac mi je nekakva prestonica. Dušan je, sine, bio car, i Stefan, i

Milutin, i Uroš, to su bili kraljevi i vladari, a ovo danas, čudo i grdilo. Dokle smo mi doterali... Da... je li dobro prišiveno?

STRAHINJA: Dobro je. Sve što ti uradiš, (Seda, pomiluje je po ruci.) sve što tvoje ruke rade, sve je dobro urađeno.

MAJKA: E, ostarile su i one. Vidi kako drhte. Opet, hvala ti, sine, na lepoj reči. A i otac je tvoj pokojni isto tako govorio. (Stidljivo, šarmantno) Je l' ako da se malo hvalim? (Strahinja potvrdno klima glavom.)

MAJKA: Ma šta ja da uradim, tvoj otac je uvek govorio: „Sve što ti uradiš, dobro je.“ A nisam baš uvek pametno radila. Sećam se kad je ono otišao u boj na Maricu, a ja sludovah i zavetovah se svetom Jovanu da ću mu podići ni manje ni više no pravi manastir ako mi se samo Ban živ i zdrav kući vrati. Vratio se on, hvala Bogu i svetom Jovanu, živ i zdrav. Kažem ja Banu za zavet, a on meni: „Ženo, kakav manastir, vidiš koliko smo osiromašili, pojede nas ovaj rat, od čega ćemo?“ A svetac, zlopamtilo jedno, nikako da zaboravi. Počeo mi na san dolaziti, opominje me, preti, progoni, nije šala, zavet je. Vidi Ban da se mučim, sva sam nestala, prosto me nema, pa ti otpravi Milutina u Primorje. A meni ništa ne govori. Ni reči. I samo jednoga dana osvanuše majstori iz Primorja. I podigosmo manastir, nek mu Bog da duga trajanja, ali nam on, kameni moćnik pun svetih očiju, pojede lepo sve što smo zimali. Znam ja da sam za sve kriva, očas obećala ovako brzoreka, a Ban opet kaže: „Sve što ti uradiš, dobro si uradila.“ Da... Zašto te zove car?

STRAHINJA: Ne zove samo mene, majko, svu gospodu srpsku zove na dogovor. Izgleda, opet su odnekud udarili Turci.

MAJKA (preko ramena ikoni) Čuješ li ti go, sveće? Kažem ja tebi da se zemlja nad ponor nadnela. A ti čutiš, čutiš, ne veruješ. Čuj sada: Turci nekakvi. Nekad, u naše vreme, lepo se znalo s kim pošten hrišćanin ima da ratuje, s kim se pristoji ratovati: sa Vizantincima mršavim i lažljivim, s divljačnim Ugrima, s Bugarima niskočelim, sa lukavim Latinima. I zna se: još žešće između sebe. A sad tuđi bog, krivi bog, sve nekakav goga i magoga, sve nekakav čuka i mandžuka. Čudo i grdilo, bože me sačuvaj... Da... I baš ćeš morati da ideš u taj rat?

STRAHINJA: Moram. A što moram, ja to onda i hoću.

MAJKA: Pa da, znam ja tebe, takav si ti. Tačno kažeš: ti što moraš, ti to i hoćeš. A ti carevi, ti kraljevi, ti što zovu, oni drukčije, ono što hoće, to i moraju. I onda to mora i ceo svet. A oni sede i izmišljaju šta im se hoće, a hoće im se sve nekako ljudska krv. Takva im valjda žed, šta li?... Da... nego, šta sam ono htela reći...

(Ulazi sluga Milutin. Već po tome kako je stupio u odaju i po tome kako je odeven, vidi se da je on u ovom domu više neš sluga i manje nego majordomus. Na razmeđu je godina kada zreo čovek počinje da biva starčić. Usukani poduži brci kicoša iz donjih odaja, birkane reči koje izgovara, malo zabačeno koso držanje glave odaju čoveka koji zna što zna i više može no što znači. Narodski pesnik koga nosi u sebi nije ga, čudom nekim, doveo do čankolisca, niti gaje lišio pouzdanosti i efikasnosti „desne ruke“ i poverenika.)

MILUTIN: Gospodaru, zvezde su se nebom pogasile, sunce je već za po koplja odskočilo, vreme je da sedlam konje i da putujemo.

MAJKA: A ti jedva čekaš da se nekud krene. Zemlja te ne drži. Otkud si samo tako vetrenjast, a baš da si još mlad, bogami, više i nisi.

MILUTIN: Eh, u toj navici se i ostarilo, gospodarice, sve loveći, po gori hodeći.

MAJKA: I pomalo pesme pevajući, kaži još.

MILUTIN: Šta ćete, sve šta je živo neko svoje radovanje ima. Neko pesme peva i puteve putuje, a neko sedi kod kuće u zapećku i po vas dan se Bogu moli. Svako ko šta ume i razume. Nego, da ja osedlam konje, gospodaru? (Polazi.)

STRAHINJA: Čekaj! Popni se gore i raspitaj se da li je gospođa ustala. Ako jeste, zamoli je da siđe. Ako nije, ne uznemiravaj je.

(Milutin pogleda Majku, uzdahne uzdahom neslaganja, sleže ramenima i izade.)

MAJKA: Ako nije, ne uznemiravaj je! E i tog čuda nikad nije bilo. Šta si ti? Muž gospodar, ili dvorjanin kod gospođe caričine sestre? Muž joj se na dalek put oprema a ona, gospođa... Sigurno je opet celu noć provela nad onim svojim latinskim knjižurinama. Bar da su naše, pa ako i nisu svete.

STRAHINJA: De, de, ti sad, de.

MAJKA: Opet neće s tobom u Kruševac?

STRAHINJA: Neće.

MAJKA: A zovu je?

STRAHINJA: Zovu. Pa zovu i tebe, pa i ti nećeš. Evo, slušaj. (Vadi iz džepa pismo.)

MAJKA: Drugo sam ja. Šta ću ja njima?

STRAHINJA: Kako šta ćeš? Evo da čuješ! (Čita smeškajući se.) „Ako se moja ćerka mezimica snishodi da za trenutak siđe sa svojih zamišljenih i oblačnih visina i da se blagom mišlju seti svoje majke, svoje sestre carice i svoje devetoro braće, kad već neće da se seti mene grešnoga i beznačajnog oca, i ako gospođa banica ushtedne da za neko vreme napusti svoga sveca, svoj uzvišeni dvorac i prekrasnu Banjsku kraj Kosova, biće mi, dragi moj zete, visoka čast da vas sve troje pozdravim u skromnom dvorcu Jugovića, u carskom Kruševcu." Eto vidiš, Jug Bogdan zove i tebe, pa i ti nećeš da pođeš.

MAJKA: E, sine moj, nisu meni više godine za putovanje. A to što Jug Bogdan zove mene, to se on ruga brbljivac - „Ako gospođa banica pristane da napusti svoj uzvišeni dvorac i prekrasnu Banjsku", kako li kaže, a bio je u tom uzvišenom dvorcu samo jednom, a i tada je za trpezom zadremao od dosade. A i za prekrasnu Banjsku je rekao onim svojim jaračkim glasom: „Lako je vama ovde, gospođo banice, kad vi imate tog svog razgovetnog sveca (ništa njemu nije sveto bogohulniku), a ja kad bih ovde živio, kaže, ja bih se ili propio ili pokaluderio. A s ugursuzima kaluderima da se lepo živeti, svašta znaju." Čigra je on, sine, čigra, kažem ti ja. Pravi mačor.

STRAHILJA: Sad, kakav takav, on je moj tast. I pri tom veliki gospodin i pametan čovek. Znaš ti to dobro i siguran sam da ti je simpatičan.

MAJKA: Prazan je on; kao ptica: samo vazduh i perje. Brbljivac. Vidiš o ćerci svojoj rođenoj kako piše.

STRAHINJA: Kako piše? Malo ironično, kao i uvek.

MAJKA: Ako se snishodi da blagom mišlju, vidiš, kaže „blagom mišlju". A zna on svoju krv, krv Jugovića, zna je on dobro, nema tu blagosti.

STRAHINJA: Majko, molim te!

(Ulazi Milutin.)

MILUTIN: Gospođa je zamolila da javim da je ustala. Još je zamolila da ne krenete na put dok ona ne siđe. Baš tako kaže: „Zamoli lepo da ne kreću na put dok ja ne siđem." A neko pismo piše. Pogledam, sitnu knjigu kiti...

STRAHINJA (prekida ga): Dobro. Hvala.

MILUTIN: A ja osedlao konje. Da popustim kolane?

STRAHINJA: Mom popusti, a svoga rasedlaj.

MILUTIN: Zar ja ne idem s vama?

STRAHINJA: Ne. Ti ostaješ ovde.

MILUTIN: Gospodaru, nemojte se šalom šaliti. A ko će vam se naći pri ruci? Ko će vas uz put razgovoriti? Pesmu zapevati? Pokojni Ban nikud bez mene nije putovao. A i ne priliči se. Pa recite mu vi, gospodarice.

MAJKA: Povedi ga sa sobom, Strahinja, vidiš da crče od želje da vidi Kruševac. Novo carstvo malo očicama svojim radoznalim da prošara. Da može bolje polagivati kad se vrati, da nove pesme nauči. A i tebi će dobro doći. Znam ja sve šta ima ovde da se uradi. (Nabraja na prste.) Pomeljari će doneti brašno, godišnji tovar voska valja manastiru poslati. Junice da se odluče...

MILUTIN: I da pazite da se sokoli sivi iz kaveza puštaju, da se konji dobro zobe, da se oružje svetlo pazi i pripravlja.

MAJKA: A zar sam vas jedanput u boj otpravila, otpravio ga Bog jednom zauvek.

STRAHINJA: Ti ostaješ ovde, rekao sam već.

MILUTIN: Sramota je, gospodaru, da ideš sam, bez konjušara. Gospodstvo ti ne dopušta.

STRAHINJA: Ostavi se praznih priča. Zar se gospodstvo po tome meri? A sada slušaj što ti govorim. Vremena su mutna i preokretna. Pazi na dom. Mani se svirke i pesama i otvori stotine očiju. Svaki dan vežbaj momke, ne žali znoja, valjaće nam uskoro ratovati. Konji da se potkuju i galopu uče. Turski konji su strašno brzi. Sitničane vežbaj više kopljima, sluge mačem. Jesi li razumeo?

MILUTIN: Jesam. (Ne govori, stoji oborene glave, očito nije zadovoljan.)

STRAHINJA (uhvati ga za mišicu): Ne može se biti na dva mesta u isti mah, Milutine. Ovde si mi potrebni. Šta bih ja da mi nije tebe, da nemam kome da poverim majku, i ženu, i dom.

MILUTIN (oveselio se): Hvala ti, gospodaru, na lepoj reči; a ti mene znaš, paziću ih k'o oči u glavi. A za Kruševac, šta ćemo, valjda drugi put.

(Milutin izlazi.)

MAJKA: Počeh...

STRAHINJA (naglo ustaje i dugim koracima šeta po odaji): Znam šta si počela, ali čemu sve to?

MAJKA (polako, sasvim tužnim, dubokim, nekim pravim glasom): Zašto ona tako, sine?

STRAHINJA (zastao je za trenutak): Kako to, majko, „tako“?

MAJKA: Znaš ti šta ja pitam. Zato ona tako uvek s visoka, tako odsutna, tako daleka. Tri godine je već u našoj kući, a kao da su joj još uvek strani i ovi naši zidovi, ovaj vazduh, dom tvog pokojnog oca, ja. Kao da... Jesmo li joj mrski, tuđi, jesmo li je nedostojni, šta li? Kao da je od nekog drugog mesa nego mi, od drugog sveta?

STRAHINJA: Ona i jeste od drugog sveta.

MAJKA: Valjda zato što je kuća njenog oca sada silna, što su veliki, što su jaki. Ali mi smo od starijeg i čestitijeg roda. Oni su skorojevići. Ta njena majka što sada vedri i oblači po Kruševcu, ta njena braća doglavnici, ta sestra carica i taj vetrogonja Jug, sve je to počelo tek odskora da drma ovom zemljom, otkad je propala i raspala se. Nekada, za Uroševih i Dušanovih vremena, tvoj otac je bio ispred Juga, ihaj!...

STRAHINJA: Čekaj, majko. Ne volim taj razgovor, ali izgleda da se jednom moramo objasniti.

MAJKA: Hajde, objasni mi, sine! Ja ništa drugo i ne želim nego da razumem zašto ja nju uvek gledam tako kao da je se plašim! Od kakvog je to ona drugog sveta?

STRAHINJA: Eh, od kakvog drugog sveta? Ne može to tako jednostavno da se kaže. Ni meni samom nije baš sasvim jasno, ali sasvim dobro vidim i osećam da ona ima neku svoju muku u životu, neko svoje moranje koje joj ne da drukčije. Sva je u magli nekoj, nekim gorkim i tajnim plamenom gori. Vidiš i sama, sve samo knjige čita, čuti, zatvara se u sebe trostrukom alkom. Ne mogu da joj dođem dovoljno blizu, sve nešto pretura po sebi, muči se.

MAJKA: A kad bi ti malo okrenuo, silu pokazao? A?

STRAHINJA: Ne vredi. Udariš li silom na ženu, ako je od leda, istopiće se, ako je od gvožđa, salomiće se, ako je od vatre, pregoreće. A ona je, čini mi se, i od leda, i od gvožđa, i od vatre. Ne bi pomoglo. Ništa ona zlo ne čini, prosto je takva kakva jeste. Na silu sam je dobio, na slučaj, pa možda zato.

MAJKA: Na viteštvo si je dobio. Sama je tako htela.

STRAHINJA: E, ja o tome mislim nešto svoje. Vidiš, deseto je, pretposlednje dete u toj čudnoj kući. Sestra, prvorodena Milica, postade carica, devetoro braće, sve nekako jednaki i za podvig neki daleki rođeni, a nad njima ta teška, krupna, crna, ambiciozna majka od malih nogu im ulivala svest o izuzetnosti. A ona rasla koso, pobočke, usamljena, začitala se i svoj podvig nikako da nađe. Njih sve uhvati politika i država, kojoj su se našli kraj kormila, a ona svoje nešto drugo htela u životu, a ne znala šta. I tako jednog dana baci svoju sudbinu na kocku, a ja...

MAJKA: Ništa ti ja to ne razumem. Zna se šta je za ženu i šta je ženino od pamtiveka. Kažem ja tebi, sve je to zato što nemate dece.

(Strahinja odmahuje glavom.)

MAJKA: Dece, dece bi vam valjalo. A tek meni! Koga na prazno, staračko krilo da posadim? Ti si izleteo već davno, konje jašeš, bojeve biješ, majčin si samo još u brizi, suzi i molitvi. Nama staricama deca su društvo i prilika. Što se više zemlji savijamo, sve smo više njihova uzrasta. Grehota je, grehota je i pred Bogom i pred svetom. Strahinja sine. Poslednji si u rodu.

STRAHINJA: Kao da ja ne želim sina, majko, kao da ja ne znam da su se Strahinjici u tanku nit uveli, ali...

(Ulazi Žena. Stupila je u odaju lako, gotovo čilo, ali je njeno prisustvo namah poremetilo neku radnotežu. Ona je visoka, tanka, oštra u silueti. Sem očiju, krupnih i grozničavih, ima i nešto malo lica. Duga fina ruka joj malo sterilizovano, malo namešteno, u studiranom gestu leži najčešće preko grudi kao da nešto brani ili iešto krije. Visoku, oholo dignutu glavu, čiju superiornost i sigurnost muti jedva primetan tik gornje usne, pokreće zajedno sa ramenima, Gotovo iz pasa, koji je vrlo tanak, osinji. Žena sa tajnom koju, verovatno, ni sama ne zna i stalno iznova stvara, žena nezadovoljna sobom i svim oko sebe, nezadovoljstvom sangviničnim, možda niskotoničnim, ali iskrenim i neizlečivim. Odveć zagledana u sebe i zato kratkovidna. Rođena za žrtvu, zločinca i saučesnika u isti mah.)

ŽENA: Dobro vam jutro želim.

MAJKA: Dobro ustala, kćeri.

STRAHINJA: Poručili ste da ne krenem pre no što siđete.

ŽENA: Da. I hvala što ste čekali. Oprostite što sam vam ukrala nekoliko trenutaka od ranih jutarnjih časova tako ugodnih za putovanje. Ali još nisam bila završila pismo kad ste hteli da krenete, mada sam njegovih neveselih desetak redaka pisala celu noć. Sada je gotovo. (Daje mu nezapečaćeno pismo.) To je za moju majku.

(Strahinja uzima pismo i hoće da ga stavi u torbu.)

STRAHINJA: Niste ga zapečatili?

ŽENA: Nisam. Želim da ga prethodno pročitate.

STRAHINJA: Nema potrebe.

ŽENA: Ima. Pročitajte ga glasno. Želim da i vaša majka zna šta u ovom pismu pišem.

(Strahinja otvara svitak i preleće očima preko njega. Onda zastaje vidno uznemiren i počinje brižljivo da ga čita, bolno i s naporom. To traje dugo.)

ŽENA: Nećete da pročitate glasno?

STRAHINJA: Ne.

ŽENA (uzima mu svitak iz ruke): Onda ću ja pročitati: „Gospodo majko, pišem vama, a ne ocu ili braći, da i ne spominjem sestru do čijeg carskog dostojanstva njegova nevažna sadržina ne bi mogla ni da dospe, jer otac bi ga pročitao i, zevnuvši, po običaju napravio ironičnu primedbu na brzu a kusu maštu. A braća, i inače obuzeta sobom u svojoj doglavničkoj dvorskoj važnosti, teško da bi ga i primila k znanju. Pišem zato vama jer vi ste me, ipak, rodili, pa će to, možda, biti dovoljan razlog da mu bar malo poklonite svoje dragocene i prezauzete pažnje. Javljam vam zato da znate kako smatram da ne dugujem nikome ništa. Vlasna sam od svog života, s kojim ću uvek da učinim ono što hoću. Zaboravljena od svojih, a tuđa ljudima među kojima živim...”

MAJKA (prekida je): Čekaj, kćeri, kako možeš tako! Kako ti duša daje! Pa ti si njih zaboravila, a ne oni tebe. Za tri godine nijednom nisi obišla svoje. A oni dolazili, eto koliko su puta braća bila, dolazili pa i prestali. A to što za nas kažeš da smo ti tuđi, to neka ti Bog i ovaj svetac ovde oprostite. Jesi li se kadgod zapitala ko je za to kriv?

ŽENA (kad ju je Majka prekinula, ostala je sa pismom u ruci visoko podigavši jednu obrvu; sada ju je spustila): Ništa drugo i ne radim nego se pitam ko je kriv. No, ako će vam to pričiniti bar malo zadovoljstva, mogu da vam kažem da sam došla do zaključka da sam bez ikakve sumnje i neopozivo kriva ja. Mogu li sada da nastavim čitanje?

(Strahinja, koji je u trenutku kad je žena počela da čita pismo seo svom težinom na klupu i podnimio se na sto, diže sada lagano glavu. Pogled mu je dečački nesrećan, a glas grlen, molećiv.)

STRAHINJA: Mogu li da vas zamolim, mnogo da vas zamolim da ne čitate dalje to pismo. Zapečatite ga, odneću.

MAJKA: Ako je na neko dobro, čitaj. Ali nije na dobro, osećam da nije. Ako je na zlo, opet čitaj, bolje je da znam nego da se noćima mučim i premećem po postelji. Čitaj!

STRAHINJA (sad je ustao, uspravio se i govori svom snagom i svom rezervom svoje ličnosti): Gospodo, vi ste pred Bogom i pred ljudima moja žena. Nikada vas, vi to znate, nisam na to podsećao. Sada to činim. I tražim od vas, u ime hleba koji smo zajedno pojeli i postelje koju smo delili, da još jednom ispitajte svoju odluku. Ili je bar odložite.

Sačekajte dok se vratim iz Kruševca. A uskoro će i rat, težak i krvav. Možda ću poginuti u njemu. Možda neću. Ko zna. Pričekajte još malo. Prvi put u životu molim.

ŽENA (dugo ga gleda, onda lagano, zamišljeno): Možda ste u pravu. Dobro, čekaću. Imate moju reč.

STRAHINJA (težak teret je svalio): Hvala vam, gospodo.

ŽENA (daje Strahinji pismo): Neka to pismo ostane kod vas. Manje je iskušenja.

MAJKA (skoro detinje plačno): Opet nekakve tajne. Šta je to? Šta piše u tom pismu?

Hoću da znam šta piše u tom pismu.

STRAHMNJA (prvi put oštro na nju): Ostavi sad to. Ne počinji ponovo. (Onda blaže, ali

još uvek nervozno.) Molim te!

MAJKA (malo uplašena tonom): Dobro, de, dobro.

ŽENA: Onda... Želim vam srećan put. (Hoće da krene.)

STRAHINJA: Pričekajte još trenutak. (Ona se okreće već na prvom stepeniku i ostaje tako.) Ja ću se zadržati, možda, duže vremena. A i kad se vratim, biće to, verovatno, samo zato da ponovo krenem. Ostaćete ponovo same vas dve. Vi i moja majka, koja ima jedino mene na ovom svetu, i onog sveca iza kandila. Znam da ne shvatate dobro jedna drugu. Znam da ste od različite građe. Ne tražim od vas da se volite. LJubav nije nešto što se hoće ili neće, ljubav je (Dubljim, usporenim glasom.) nešto što se ili mora, ili ne može. Ali vas molim da podnesete jedna drugu bez gorčine, bez osude.

MAJKA (ona je malo izgubljena u svemu što se dešava): Ja...

STRAHINJA: Čekaj trenutak, majko. I još vam obraćam pažnju na vreme u kome živimo. LJulja se, ljulja i koleba sve. Oluja se sprema. Trebaće možda mnogo snage i pameti da se sprovedu naši mali životi kroz uske tesnace ovog napuštenog veka. Biće nam od velike pomoći ako jedni druge primimo onakve kakvi jesmo.

ŽENA: Možete putovati mirno, gospodine, vašoj gospođi majci ukazaću uvek sve dužno poštovanje, kao i do sada.

STRAHINJA: Hvala vam i na tome, gospođo.

MAJKA: Činiću sve kako ti kažeš, sine.

STRAHINJA: Hvala ti, majko. (Otvora vrata i više.) Milutine! (Vraća se u odaju.) Sad mogu da krenem.

(Ulazi Milutin.)

MILUTIN: Zvali ste, gospodaru.

STRAHINJA: Ja ću sada poći. Pazi na sve. Ako zatrebam, znaš gde je Kruševac i ne štedi ni konja ni korbača.

MILUTIN: Budi bez brige, gospodaru. Putuj srećno i još srećnije nam se vrati. Samo ti se jedno molim: kad ponovo kreneš, povedi i mene.

STRAHINJA: Dobro, dobro, osedlaj konja.

MILUTIN (izlazeći): Već je opremljen i sve nogama kopa. Oseća da mu je duge pute putovati.

STRAHINJA: E, pa da se praštamo.

(Klekne pred majku.)

MAJKA (krsteći ga): Blagosloven bio, sinko. Sreća te vodila i otvarala ti put. Pratili te sveti Jovan i moja brižna misao.

STRAHINJA (ustane, zagrlji Majku): Zbogom ostaj, majko. Zbogom, gospođo. Ja imam vašu reč.

ŽENA: Zašto me na to podsećate? Pa vi biste bar morali znati da ja držim svoju reč.

STRAHINJA: Dobro ja to znam, i više nego dobro ja to znam. Zbogom, gospođo.

ŽENA: Zbogom pošli.

(Strahinja izlazi. Majka za njim. Žena učini nekoliko koraka, dođe do otvorenih vrata, postoji malo pa se vrati. Oстане tako na sredini odaje sa jednom rukom opuštenom niz telo, sa drugom preko grudi, oslušujući nešto u sebi. Napolju uzvici, pucanj biča, topot kopita u kadenci. Ulazi Majka, pogleda snahu i ne kaže ni reči. Skuplja svoj pribor za šivenje sa stola. Žena se pokrene iz svog ukočenog stava i polako se počne peti uz stepenice. Majka doliva ulje u kandilo, zatim sedne na klupicu ispred ikone.)

MAJKA: Odgonetni mi, svetitelju, ono što joj on ne dade da dočita. Kakvu mi je to strelu

odapela ta prisojkinja iz ženske samoće u život moj, u njega? Ili u sebe, možda, ali opet protiv njega, opet. Oprosti, majka sam, nisam sveta, grešna sam žena, al' Bog će majkama sve oprostiti zbog njihove velike patnje. Vрати mi ga zdravog, svetitelju, i nek sa njegovog jutра siđe taj uvek isti, stari oblak...

(Ulazi Milutin, zastaje na vratima i hoće da se povuče.)

MAJKA: Uđi, Milutine, uđi. Jesi li hteo nešto?

MILUTIN: Otišao bih malo da vežbam momke, kako je gospodar naložio, pa sam hteo da vas pitam treba li vam nešto.

MAJKA (uz uzdah): A šta bi meni moglo trebati? (Uzima pribor za šivenje.) Ti samo pozatvaraj ove kapke, pa idi. A ja odoh gore da malo vezem dok mi je još očiju ostalo.

(Odlazi sporo, starija za jednu zebnju. Milutin počinje da zatvara kapke. Zviždi pri tom u početku a onda počinje da peva. Melodija je jednostavna, od nekoliko tonova, sa dalekom sličnošću guslanju. Glas: visok, tenorski, pomalo nazalan.)

MILUTIN (peva):

„Prođoh goru javorovu,
a i drugu jabukovu,
u treću me konj zanese
konj zanese, Bog nanese.
U toj gori beli dvori,
krivim perjem pokriveni,
kitom smilja zatvoreni.
Pred njima je devojčica.
Pozvo bih je, neće hteti
oto bih je, neću smeti!”

(Spušten je poslednji kapak. Poslednji stihovi su već sasvim u mraku. Onda zamru. Bruj dalekih manastirskih zvona. Najpre velika, duboka zvona odzvone večernje. Pa se izgube. Onda visoka, kliktava, mala zvona zvone na jutrenje. Milutin, sada samo u košulji, otvara kapke na prozorima i peva.)

MILUTIN (peva):

„Prođoh goru javorovu,
a i drugu jabukovu,
u treću me konj zanese
konj zanese, Bog nanese.
U toj gori beli dvori,
krivim perjem pokriveni,
kitom smilja zatvoreni.
Pred njima je devojčica.
Pozvo bih je, neće hteti
oto bih je, neću smeti!”

(Kada se već svi kapci otvore i odaju ponovo preplavi jako jutarnje svetlo, niz stepenice silazi Majka. U ogrtaču je za izlazak.)

MILUTIN: Dobro osvanuli, gospodarice. Opet na jutrenje manastiru?

MAJKA: Idem da se pomolim Bogu.

MILUTIN: Otkad je gospodar otišao, pre pet dana, vi svako jutro u namastir. Samo lomite noge. A isti vam je svetac i tamo i ovde. A ovog i bolje poznajete, pitomiji je, naš, kućevni.

MAJKA: De, ne podsmevaj se s rane zore. Zavetovala sam se, dok se Strahinja ne vrati, da svako jutro idem na jutrenje. Nije baš bogzna kakav zavet, ali za neki veći nisam ni sposobna. Nešto sam loše noćas spavala. Promeniće se vreme, šta li? Ajde, odoh ja polako, evo već i drugih zvona.

(Zvona sa manastira.)

MILUTIN: Čekajte, otpratiću vas.

(Izlaze. Na praznoj sceni jutarnje svetlo i veseli bruj zvona, koji se naglo otkine. Silazi Žena s knjigom u ruci na grudima. Ode do jednog prozora, pogleda letimično, pa se vrati. Prođe pored ikone, zagleda se u nju, osmehne se malo, pa produži. Slobodnom rukom udari lako u štit na zidu. Odjekne potmulo tuč. Najzad se zaustavi kraj stola, sedne i otvori knjšku. Uzdahne i počne da čita.)

ŽENA (čita): „Oni pak koji su bili na čelu vojske dođu s vojskom i uzmu celu rašku oblast“, kako je to jednostavno u knjigama. Jednostavno i brzo. Dođu i uzmu celu rašku oblast. A u životu bi se to oteglo, oteglo i ne bi bilo to. Dođu i uzmu. (Nastavlja da čita.) „A župan Raške pobegne i dođe kralju Predimiru s dva svoja sina, Plenom i Radigradom, i ćerkom svojom po imenu Prehvalom.“ Kako su bila glupa ta starinska imena. Prehvala. Svašta. (Čita dalje.) „A Predimir kralj, videvši kćer njegovu da lepa beše veoma i da su joj svi delovi tela dobro građeni...“ (Žena prsne u smeh. Ustane i nastavi da se smeje) Kao da piše o crkvi a ne o ženi. „Svi delovi tela dobro građeni.“ (Žena razgleda sebe) Jesu li i meni svi delovi tela dobro građeni? (Prošeta još nekoliko koraka, pa ponovo sedne za sto i uzme knjigu.) „Videvši kćer njegovu da lepa beše veoma i da su joj svi delovi tela dobro građeni, ranjeno bi srce njegovo ljubavljju prema njoj. I pozva svoje sluge...“

(Nagla, ispreturana, panična zvonjava manastirskih zvona. Žena podine glavu sa knjige, osluškuje. Onda skoči i stoji tako ukočeno. Kroz otvorene prozore, najpre daleka, pa sve bliža galama: bat mnogih konjskih kopita, vrisci, kuknjava. Milutinov glas: Brzo oružju! Ovamo! Ne boj se! Drži se! Drži! Zveket oružja. Glasovi bitke tu deč negde, pod prozorima. Žena je prišla prozoru. Oči su joj ogromne, zaprepašćene, strašno je što one vide. Onda se čuje, sasvim blizu, kod vrata, Milutinov glas, očajan i gnevan: E, nećeš ovamo kročiti nogom poganom, sem preko mene mrtvoga. Gužva. Mačevi. Žena je upravila pogled prema vratima. Čeka. Vrata se sa treskom prolome. Milutin, sad iscrpen, isečen, pada nauznak u odaju, proboden mačem. Jauknuo je i sklupčao se na podu. Preko njega, prekoračivši ga krupnim korakom, upada Vlah Alija. Plave, isprane oči pod surovim čelom. Veoma visok, gologlav, sasvim kratko ošišane (obrijane) kose. Ratnik alvatno odeven. Snažan i oštar glas ne prikriva pustoš, neku porušenost u duši. Nagao u odlukama, koje sve odreda donosi u trenutku, u proizvoljnoj inspiraciji. Oslobođen svih normi svojom nekažnjivom neodgovornošću. Primitivac. Revoltiran čovek revoltom instinkta i strasti a ne povoda i razloga. Upao je u rano jutro ove odaje brz i prazan kao pustinjaški vetar. On brzo pogleda po sobi, pa kad ne vide nikog sem Žene...)

VLAH ALIJA: Zar ovde nema nikog?

ŽENA (sasvim mirno, kao da se ništa ne dešava): Ima. Tu sam ja. Jeste li slepi?

VLAH ALIJA: Ima li koga gore?

ŽENA: Sama sam u kući.

VLAH ALIJA: A ti, koja si?

(Žena ćuti.)

VLAH ALIJA: Koja si, pitam. Ćerka gospodara zamka? Žena? A?

(Graja se spolja za trenutak pojača. Očito se negde ponovo rasplamsao otpor. Vlah Alija se brzo, gipkim, skoro mačijim razbojničkim skokom, našao pored prozora.)

VLAH ALIJA (Viče kroz prozor): E, što ti je kilavko! Ibrahimе, smakni onog što se Mehmed s njim muči, a Mehmeda veži. I to hoće da bude odmetnik. (Okreće se Ženi.)

Dakle, koja si?

ŽENA: Najpre želim da čujem ko ste vi. Vi ste dužni da se meni predstavite, a ne ja vama.

VLAH ALIJA: Gledaj ti samo nje. Eh, što ti je gospodska krv. Upišala si se tu od straha, a teraš inat. Pa baš da ti kažem kad me tako lepo i učevno pitaš. Ja sam ti, curo, Vlah Alija, ako si kadgod slušala za mene. Zovu me, a imaju i zašto, silan Vlah Alija. A? Jesi li slušala za mene?

ŽENA: Kako to upadate u tuđi dom? S kakvim pravom? Jeste li bar plemić? Iz turske vojske?

VLAH ALIJA: More, kakve vojske. Odmetnuo sam ti se ja i od sultana i od Alaha. Idem pored vojske, ispred nje, iza nje, kako mi se hoće. I ratujem za svoj groš. Sam se bijem i sam sudim. A sad da čujem, čiji su ovo dvori, ko ti je gospodar?

ŽENA: Gospodar sam ja sama sebi. A dvori su Banović Strahinje, plemića i viteza srpskog koga nema ovde, inače vi ne biste prekoračili ovaj prag, sem kao rob.

VLAH ALIJA: E, baš šteta što nema tog tvog Strahinje, kako li, pa bio on sto puta ko bio, baš bih rado isek'o jedno gospoče. Al' kad ti čovek već nije tu, dobro je tebe ostavio. Dojadile mi kurve i seljančure. Ne volim, doduše, mršave žene, al' ima u tebi izgleda nešto... Dede da vidim.

(Polazi prema njoj. Žena ustukne. Graja i pisak napolju. Vlah Alija promeni smer i priskoči prozoru. Žena polako, iza njegovih leđa, počinje da se primiče onesvećenom Milutinu.)

VLAH ALIJA (kroz prozor): Štaje to tamo, sto vam muka! Zar još nije gotovo? Ubijaj sve sem žena. I decu, i decu, sve, kažem. Žene vezuj. (Ženi iza leđa.) Ej ti, tamo. Ne miči se! Nemaš kud da bežiš. I bolje ti je da si ovde, jer ako te bacim njima napolje, raščerečiće te kao besni psi.

(Žena se ukočila na mestu. Dok Vlah Alija i dalje više kroz prozor, ona se najzad dovuče do Milutinovog mača. Podigla ga je i drži ga za leđima.)

VLAH ALIJA: Odvojte stoke koliko nam treba za tri dana, ostalo razjurite. Palite staje. Ibrahimе, kuda ćeš? Niko da ne ulazi ovamo. I ne halaučite. Tiho. Da ne čujem galamu. (Okreće se.) A sad da vidim da li si čemu. Otkrij grudi. Čuješ šta kažem? Pokazuj sise! (Polazi prema njoj.)

ŽENA (izvukla je mač i nevešto ga drži ispred sebe): Ako se samo maknete s tog mesta...

VLAH ALIJA (grohotom se smeje): Ih, bre, ženska glavo, vidi se odmah gospodska besnulja. Ja sam, bre, ovim mačem po četvoricu odjedared sek'o, a sad mi ti tu... (Smeje se.)

(Dok joj se on i dalje primiče, Žena uzmakne nekoliko koraka, onda naglo stane i okrene vrh mača prema sebi.)

ŽENA: Ako učinite još jedan jedini korak...

VLAH ALIJA (zastane): E, to već ne volim. Ako ko ima da te ubija, onda sam to ja.

(Ženin gest.) Dobro, de. Eto, neću ti ništa. Stojim, vidiš, i ne mičem se. (Iznenadnim naglim skokom već je kraj nje, izbio joj je mač iz ruke, a ruku zavrnuo za leđa.) A? Šta ćeš sad, prznice gospodska?... Ej, bre, ne ujedaj. (Smeje se.) Kakvi su ti oštri zubi, k'o u

mačke. Sve mi se više sviđaš.)

ŽENA: Pusti me.

VLAH ALIJA: A ako neću?

ŽENA: Onda me ubij.

VLAH ALIJA: Žene ne ubijam. Njih volim ako hoće, a ako neće, onda ih opet volim.

Samo više volim kad hoće nego kad neće. Ali, manjeviše, sve hoće.

ŽENA: I tebe zovu silan Vlah Alija. A ti si kopile tursko i štene, a ne junak. Nad ženama se junačiš, i nad decom onom napolju. Kopile!

(Vlah Alija je pušta i gleda je čudno.)

VLAH ALIJA: Kopile, kažeš. E neka znaš da i jesam kopile. I to dvostruko. Ni majka ne znam ko mi je. I štene si rekla, je li? štene? Kao štene sam i živeo, kao pas sam se vukao i čekao da mi (Naglo joj zgrabi ruku.) takva gospodska ruka baci parče hleba, (Baci njenu ruku.) ali više ne. Ne, Alaha mi. Sada ja uzimam sam. Sve što hoću i čega stignem da se dočepam.

ŽENA: Pa misliš da si se sada dočepao i mene?

VLAH ALIJA: Dočepao sam te se i uzeću te.

ŽENA: Žena se ne uzima, budalo, žena se daje. Zar ni to ne znaš?

VLAH ALIJA: Svejedno ću te uzeti silom.

ŽENA (jedva, jedva, ali već nazire njegove slabe tačke i svoju moć): I to će ti onda biti plen. Velika pobjeda. Silovaćeš me jednom, ili, dobro, dvaput, i onda ćeš me ubiti, ili ću se ubiti sama. Ne možeš me celo vreme držati za ruku. Vidim ja već ko si ti. Sitna bitanga što se junači nad seljančurama. A prava žena te sigurno nije ni pogledala u životu.

VLAH ALIJA: Ej, ne laj ti suviše, vižljo gospodska, jer ću te...

ŽENA (izaziva sve jače): Šta je, kopile? Štene si bio, kažeš, i sad si još uvek štene.

(Vlah Alija stoji ukopan i potmulo stenje. Žena pođe prema njemu i sasvim mu ovlaš pređe rukom po licu.)

ŽENA: A oči imaš plave.

(Sasvim ga je pomela. Nije joj dosta. Odmakla se.)

ŽENA: Ruke, kakve su ti ruke, pokaži!

VLAH ALIJA (potmulo): Ne igraj se sa mnom, ženo!

ŽENA: Pokaži ruke, kažem. Mnogo si krvi prolio, hvališ se. Da vidim da li su strašne te ruke što će me udaviti.

VLAH ALIJA (pružio je ruke prema njoj): Što će te zagrliti.

ŽENA (razgleda mu ruke, jedva ih dotičući svojim prstima): Ruke kao ruke. Sasvim obične. Možda malo čvornovate u zglobovima i ne baš sasvim čiste. Nigde se ne vidi krv. (Još jednom graja napolju. Čuje se glas Majke: Pa pustite me unutra, ljudi božji, šta vam je? Žena pušta Vlah Alijine ruke i govori brzo.)

ŽENA: To mi je majka. Naredi da je ne diraju. Brzo!

VLAH ALIJA: Šta će mi ta baba. Ti mi trebaš.

ŽENA: Brzo, brzo naredi. Ubiće je. Čuješ li šta ti govorim? Naredi. Naredi.

VLAH ALIJA: A ako neću?

ŽENA: Molim te, brzo. Ja sam... Ja sam sestra srpske carice.

VLAH ALIJA (već je kod prozora): Ej, vi tamo! Ibrahim! Ne diraj tu babu. Ne dirajte je, kažem. Ni dlaka sa glave da joj ne fali.

(Okrenuo se. Sada je on ponovo gospodar situacije.)

VLAH ALIJA: Caričina sestra si, kažeš? Da ne lažeš, a? Ne, ne lažeš ti. Tako, znači,

izgleda carska svojta. Odmah sam ja osetio da ti nisi obična. A to ti je, kažeš, majka. Znači, caričina majka. Čekaj, zar Lazar nije oženjen od Jugovića?

ŽENA: Jeste. Ja sam Jugova kći. To mi je svekrva.

VLAH ALIJA: Aha, krupne sam ja to zverke danas ulovio. E, pa lepo. Idem da pogledam tu babu pre no što naredim da je ubiju.

(Polazi.)

ŽENA: Čekaj, Turčine! Tu ženu nećeš ubiti. (Hvata ha za mišicu i drži ga tako dok govori.) Stani! Vidiš, ja sam pre neki dan htela da učinim nešto strašno.

VLAH ALIJA: Šta strašno žena može da učini? Šta veliko žena može da učini?

ŽENA: Veliko? I tebi je isto veliko i strašno, je li? Nisam to strašno neki dan učinila... kakve su ti to tvrde mišice kao od čelika... a sad ću učiniti nešto možda i strašnije. U crni ću bunar da skočim. Poći ću s tobom. Znam, znam da možeš da me odneseš vezanu na sedlu. Ali ja ću poći od svoje volje, slobodno. Zato što tako hoću. Biću ti žena. Dragana, ropkinja, šta hoćeš.

VLAH ALIJA (lud je od sreće): Gospođo, ženo, carice. Ti ćeš poći sa mnom. Zvezdo, leptice, zmijo!

ŽENA: Dosta sad. Smiri se. Naredi da puste staricu unutra.

VLAH ALIJA (više): Ej, puštaj babu ovamo! Nemoj ko prstom da je takne, ubiću! Čuj, carice, ja ću te na rukama nositi.

ŽENA: Nemoj da me zoveš caricom. Ne volim to. I čekaj sad, nije još sve gotovo.

(Ulazi Majka.)

MAJKA: Šta je ovo za ime božije! (Ugleda Milutina.) Milutine sine, jesi li mi u životu? Ko počini ovoliko zlo, jedna sam ti. Čerko tužna, vidiš li...

ŽENA: Majko, smirite se.

MAJKA: Joj, Strahinja sine, crni nam je dan osvanuo. Gde si, sine...

VLAH ALIJA: Kušuj, baba, i ne pominji mi tog Strahinju. Daj zlata što imaš, nama se žuri. I budi srećna da ti glava ostane na ramenu.

(Milutin je došao svesti. Polako, neprimetno diže glavu i rukom pipa, traži mač.)

ŽENA: Zlata ovde nema. Ono što ima, to je moj nakit. To nećeš opljačkati, to ću ti ja pokloniti.

(Polazi prema škrinji. Majka ne može da veruje svojim očima. Žena prilazi škrinji i uzima iz nje kovčežić s nakitom. Polazeći prema Vlah Aliji, izbije nogom iz ruke mač kojeg se Milutin nekako dokopao. On opet klone.)

VLAH ALIJA (priskoči, hoće da probode Milutina): A, živo je još pseto!

ŽENA (zaustavlja ga): Pusti ga na miru. (Otvora kovčežić i prebira po nakitu.) Na, evo ti, crni moj putovođo. Ko bi rekao da je tebi bilo namenjeno.

MAJKA (zaprepašćeno, očajno) Kćeri, 'rano, ne čini sramote. Zar Turčinu, dušmaninu! Jesi li pri sebi?

ŽENA: Ja sada odlazim, gospođo, i više se nikada neću vratiti.

MAJKA: Ne smeš, ne smeš tako. Sveti Jovane, vidiš li? Bože, udri me gromom živim da ne gledam ovu sramotu. Joj, Strahinja, sine, joj, seda moja koso, šta si dočekala. (Skida maramu i raspušta kosu)

ŽENA: Priberite se, gospođo. I kažite Banović Strahinji ovo što ću vam sada reći.

MAJKA (oslepela od bola, nasrće): Kučko, zmijo, znala sam ja da ti je i duša crna.

(Vlah Alija je odgurne i uperi mač na nju.)

VLAH ALIJA: Kazuj, sunce moje, što ti je za kazivanje pa da krećemo.

ŽENA: Kažite Strahinji da me je i ovako i onako morao izgubiti. Ovako je bar crnje, dublje i nepovratnije. Odlazim sa ovim (Gorak osmeh.) čovekom...

VLAH ALIJA: Svojom voljom.

ŽENA: Svojom voljom. Zbogom.

(Polazi prema vratima. Milutin je jedva podigao glavu i cedi kroz krvave usne.)

MILUTIN: Nemoj, gospo, sramote činiti gospodaru i svome i mome.

VLAH ALIJA: Ovom psu se zaista ne živi.

ŽENA: Pusti ga. Ovde više nemamo šta da tražimo. Hajdemo, crni moj putovođo.

VLAH ALIJA (urla od sreće i nekog pijanstva) Ej, vi tamo napolju, jaši konje, samo brzo, krećemo. Odmah!

(Polazi. Smotrio je ikonu. Uzima je.)

VLAH ALIJA: E, i ovo ćemo poneti. I ovo je zlato.

(Žena se vrati, uzme mu ikonu iz ruke i stavlja je na mesto.)

ŽENA: Ovo ostavi. To je njeno. A i šta će ti to. Hoću samo ja da sam ti plen. Rekao si da ćeš me na rukama nositi.

(Vlah Alija je zgrabi za ruke, kao i pri ulasku, preskoči opet nemoćnog Milutina i izlazi. Za trenutak Majka ostane nepomična, sklupčana na klupi. Onda se podigne u svoj visini, raspletene kose.)

MAJKA: Prokleta da si, sto puta prokleta! (Uzima ikonu.) Neću! Ni njega neću iz tvoje pogane ruke.

(U očajničkom zamahu, preko svoje staračke snage, zavitla tešku ikonu za odbeglom snahom. Kao daje tim gestom iscrpla svu svoju snagu, vraća se pogružena, bedna. Sruči se nemoćno na klupu.)

Naglo zavesa

DRUGI ČIN

Nemirna i nemirno drapirana dvorana u dvorcu Jugovića u Kruševcu, u crveno-belom polihromiji ranog moravskog stila. U nju se ulazi i izlazi (a ulazi se i izlazi često u ovoj komunikativnoj kući) zdesna, kroz dvokrilna visoka vrata. Na čeonom zidu još jedna mala vrata, jako akcentovana bojom. Da li su ta vrata otvorena ili zatvorena, od toga zavisi veoma mnogo. Nameštaj luksuzan i bogat, malo skorojevički pabirčen. Fotelje obučene u duborez i kožu, škrinje okovane metalom. Najednoj od njih peščani sat, česti predmet interesa Jugovih nemirnih i besposlenih ruku. Velika freska svetog Đorđa sa kopljem i aždajom. Blistavo oružje po zidovima. Bogato postavljena trpeza na kojoj je mnogo voća i pehara. Širok polijeleski luster. Mnogo svetla. U trenutku kad se zavesa digne, na sceni nema nikog. Onda jedan za drugim ulaze: Jug Bogdan, Vojin Jugović, Strahinja i Boško Jugović.

Jug je dobro poodmakao u godinama ali je još uvek rumen i vedar starac. Držeći. Možda malo kostobolan. Odeven je, za razliku od svih ovih ratnika, naglašeno nevojnički. Svojim mirnim, izrađenim dvorsko-diplomatskim gestom, sa umerenim optimizmom relativiste i iskusnog čoveka, sa ironijom upućenom najpre sebi pa onda, pomalo, svima i svemu, on je pre stvoren za prijatnog i ne mnogo agilnog diplomatu nego za glavu osione

aristokratske kuće i predvodnika plemstva uzrujanog, ambicioznog, malog kruševačkog carstva. Video je sveta i života i još mu nije dojadilo. Zna da otpiše gubitak i da prihvati okolnosti. Ne voli komplikacije. Njegovo papučarstvo je kombinovana posledica komocije, lenjosti i alergičnosti na buku i patetiku. Kad nevolja naiđe, on više razume nego što ume.

Vojin Jugović je najstariji od devetoro braće, inače bliži četrdesetoj nego tridesetoj godini života. Visok, i ne toliko mršav, koliko usukan. Govori, kada je sve u redu, odmereno sigurnim i obaveštenim glasom glavnog kancelara carstva. Kada je u akciji, onda je bučan, mnogorek i nervozan. Čovek zadatka dobro je u njemu potisnuo ličnost i u prvom planu ostavio instrument. Pravi političar po vokaciji, on nije hipokrita, ili je to jedino za trenutak: na samim počecima zaokreta, onda odmah počinje da veruje u ono u šta treba da veruje. Pažljivo i dobronamerno oko otkrilo bi, ipak, u njemu romantičara i strasnika, obuzdanog svakodnevnim i mnogobrojnim poslovima.

Venijamin porodice je mlad, plav džin. Boško Jugović, buknuo onom pravom iznenadnom lepotom poslednjeg izdanka, još ućek skoro dečak, raduje se životu kao mlado štene. Igriv, vedar i nepomućen, on nema u sebi ni fino zrno očeve inteligencije ni tešku bratovu proračunatost. Na kapiji radosti što je odrastao, ulazeći u život bez svesti o mučnim putevima probijanja svoje porodice, on je odmah dobio sve: lepotu, snagu, porodični ućled, instruisanu i negovanu veštinu borca, položaj komandanta kopljanika, a majka mu je ulila čvrstu svest o izuzetnosti i podvigu koji ga čeka, podvigu koji za njega, razume se, može biti samo junaštvo. Inače, on je drag i vedar mladić, unapred ozaren suncem bitke koje izgreva.

Ulaze, skidaju ogrtače svojih svećanih odora, otpasuju mačeve, demobilišu neku svećanu zategnutost iz koje dolaze. Boško odmah prilazi stolu, naliva vino u pehare i kaže hvalisavoću mladog vojnika.

BOŠKO: Uh, ala sam ožedneo! I kakvi silni govori, kakva svečanost! Nama vojnicima, kad smo uzbuđeni, odmah poraste žeđ. Hajde. Strahinja zete, da si mi zdravo!

(Obraćajući se Jugu.) Hoćete li vi, oče? Za Vojina znam da neće.

JUG: Hoću. Ehej, kopljaniče, sipaj mi onaj mali pehar. Ja nisam vojnik, nisam baš mnogo ni uzbuđen, pa mi je i žeđ mala.

STRAHINJA: E, pa neka nam bude srećno i blagosloveno!

(Kučaju se, ispijaju.)

JUG: Tako, i ovo smo otaljali.

VOJIN: Ja ne znam, oče, kakvo vam je to zadovoljstvo i otkud uvek nađete reč da svima stvarima oduzmete pravi značaj. „Otaljali“.

JUG: Dobro, Vojine, nemoj samo odmah da se ljutiš. Od toga ti se još više sastave te tvoje stroge veđe pa izgleda da teret celog carstva leži na njima. Ako će uhu glavnog kancelara carstva više goditi, onda ću reći kako se pristoji (Sa lakom ironijom.) „Svećano smo, dostojanstveno i bogougodno položili zakletvu vernosti i potvrdili svoju spremnost, (prijatnim glasom.) čak smo i incident napravili takmičeći se ko je spremniji, (Ponovo svećano.) da izginemo na Kosovu za našeg cara.“

VOJIN: Za našega cara, i za krst časni i slobodu zlatnu.

JUG: Može i tako, ako ti se više dopada. Samo meni se čini da je to tautologija. Ako, to jest, znaš šta ta reč znači. Srećom, ne znaš.

VOJIN: Srećom, ne znam i ne marim da znam. I ništa na svetu u ovom trenutku ne može da mi pomuti svečanost u duši. Osećam se kao da sam se pričestio.

BOŠKO: A ja se osećam kao da ću iz kože da izađem. Jedva čekam da počne. Uh, što nije već sutra!

JUG: Čuješ li ga, Strahinja? Boško misli da je prva bitka isto što i prva žena pa je nestrpljiv.

VOJIN: Ako bih smeo da primetim, oče, vaša iskustva sa ženama bila su, izgleda, brojnija nego vaša iskustva sa bitkama.

JUG: Smeš da primetiš, što da ne? I znaš šta je najinteresantnije u tome što si izvoleo da primetiš? Najinteresantnije je to da je to tačno.

STRAHINJA (njemu je neprijatan ovaj dijalog između oca i sina) Ne znam kako vama koji ste navikli na ove prizore, ali meni je to bilo nešto potresno, ozbiljno i sudbonosno.

JUG: Bilo je odlično priugotovljeno.

VOJIN: Eh, i ti vaši izrazi!

BOŠKO: Kad je car izgovarao reči zakletve: „Ko je Srbin i srpskoga roda i od srpske krvi i koljena, a ne došo u boj na Kosovo...” meni se tu nešto skupilo u grlu i sve su mi se žmarci razmiledi po koži.

JUG: A da je car zamuckivao, da nije baš dobro naučio tekst, to nisi primetio, ili nisi hteo da primetiš. E, vidiš, pogrešio si, Boško. Trebalo je više da posmatraš, a manje da se uzbuđuješ. Jer, cela ta patetična tirada nije bila namenjena tome da se žmarci razmiledi po tvojoj mladoj koži. Pa ti si, zaboga, rođak, najmlađi Jugović, komandant kopljanika, svoj čovek, znači. Šta ima tebi grlo da se steže. Pri tom je ta proklamacija u ovoj kući i napisana. Tvoja majka ju je sastavila. I veoma pametno sastavila, priznajem, efektnom frazom namenjenom potomstvu, u stihu, da se bolje pamti, pri tom u narodnom, vulgarnom stihu, da deluje na mase. Ja sam služio kao konsultant; doduše, samo za ritam. Čudo kako naši plemići mogu da sastavljaju stihove samo u trinaestercu. Godi im dužina, šta li? A ima ih koji ne mogu sastaviti stih pa da ih ubiješ. Eto, vas dvojica tražite da vam Vojin sroči jedan stih ako može.

VOJIN: Imam ja važnija posla nego da pravim stihove. Podneću izveštaj majci, pa onda idem da naredim glasicima da izvikuju zakletvu narodu.

BOŠKO: Kad pođeš, idem i ja s tobom. Naredio sam da se postroje kopljanici i sam ću im pročitati. Zarzaće kad čuju... (Iskašljava se, namešta glas.) „ko je Srbin i srpskoga roda...”

VOJIN: Pst!

(On se uteže, ispravlja nabore na odelu i staje pred mala vrata. Kuca. U trenutku kad Vojin otvara vrata i ulazi, svi začute. Ona koja boravi u toj sobi i iz nje ne izlazi, očito je okružena strogom pažnjom i poštovanjem. Vrata su jedno vreme ostala otvorena za Vojinom. Svi ćute. Onda se vrata zatvore. Svi se pokrenu.)

JUG: Odlična ideja, kažem vam, deco, odlična. Spojiti kletvu i zakletvu. Kakva grubost i kakav rafinman u isti mah. I to kako spojiti: „Ko ne došo u boj na Kosovo, od ruke mu ništa ne rodilo, rujno oino ni pšenica bjela, ne imao od srca poroda, rđom kapo dok mu je koljena." Prvo ga raspališ najstrašnijom pretnjom za Srbina da mu ne rodi vino, pa pravo u glavu zapreliš mu jalovošću. A zašto se naš narod toliko plaši jalovosti, to nikad nisam razumeo. Uostalom, bolje da ja ćutim. Ja sa jedanaestoro dece. I kad si ga onako sujeverno sasvim ošamutio, onda dodaš još malo morala, malo pretnje, malo sramote, „rđom kapo dok mu je koljena", i, gotovo. I čik nek on sad ne dođe na Kosovo. Tvoja je majka, Boško, politički genije. Političari nikada ništa pravo o narodu ne znaju pa ipak, odnekud, uvek pogode tačno šta treba da mu kažu.

BOŠKO: Mislim da će majka biti vrlo zadovoljna efektom.

STRAHINJA: Ako joj samo ne pomuti radost, kao što je pomutio meni i svima drugima, onaj glupi sukob Obilića i Brankovića.

JUG: Naivan, pa to ti je. Moj Strahinja, samo tako ovejani provincijalac kao što si ti mogao je to da uzme k srcu. Svako ko iole poznaje dvorske intrige, mogao je to predvideti. Ta dva petla ništa drugo i ne rade nego nasrću jedan na drugoga. Pri tom Miloš, tanje pameti, a crvenije krete, nasrće grudački, a Vuk, naravno Branković k'o Branković, podmeće nogu. Elegantno je podmetne, i onaj prvi uvek zapne, nikad ne preskoči. On će sad rasporeti Murata. Kao da mu je Murat tu, na Bagdali, izložio stomačinu i čeka ga. Zaletljiv dečko taj Miloš, a simpatičan. Niskoga je roda pa mora da se junači. Samo, greše oni obojica. U situaciji u kojoj smo mi, mogao bi nam lako zatrebati jedan izdajnik visokog ranga radi koncentracije narodnog gneva i podsticanja herojstva, pa bi to njihovo koškanje moglo jednog od njih skupo da stane.

BOŠKO: More, da sam ja na Miloševom mestu, ja bih Vuka već odavno izazvao na megdan. Ako on to uskoro ne učini, nisam siguran da neću jednoga dana ja.

JUG: Lakše, Boško. Znaš da majka ne trpi duele. I znaš kakav je sada stav: moramo svi biti složni ili se bar praviti da to jesmo, pred naletom poganog nekrsta sa istoka. A taj nekrst sa istoka zbilja je pogan. Horda primitivnog bašibozuka, rasuta i strašna.

STRAHINJA: Čuje se da su jaki Turci. Dobro jašu, lako ginu, i uporni su, kažu.

JUG: Jaki su, dabome da su jaki, varvari su uvek jaki kad naiđu na civilizaciju. Rašire im se zenice od pohlepe pa nasrću sa strahopoštovanjem. Znači, nasrću opasno. A civilizacija se od varvara uvek brani prezirom. Znači, brani se slabo. Srećom, nismo mi neka jaka civilizacija inače...

BOŠKO: Šta „inače"? Samo neka počne već jednom. Po trojicu ću ih na koplje nabadati i preko sebe u Sitnicu bacati. Eh, Strahinja, što sam naučio jedan udarac. Da ti pokažem. (Uzima sa zida koplje.)

JUG: (oseća se da Jug uživa u svom najmlađem sinu) Pogledaj ga samo, Strahinja. Još se nije čestito ni ispilio, a već hoće tebe da uči. Pa zar ti, Boško, ne znaš kakav je veštak naš Strahinja.

STRAHINJA: Dede ti samo, šurače, dede!

BOŠKO: Znam kakav je junak i svaka mu čast. Na maču, valjda, i nema boljeg od njega. Ali što se koplja tiče, tu se ne dam nikome. Gledaj samo ovaj zahvat. Doneo ga je Miloš iz Latina. Ta Latinčad nisu neki naročiti borci ali, odnekud, znaju trikove.

JUG: Hajde pokaži! Baš da i ja vidim.

BOŠKO (demonstrirajući, Strahinji) Vidiš, ovako: jašeš srednjim galopom malo iskošen ulevo. Koplje držiš labavo, sasvim labavo. Slobodno ga pusti neka juri na tebe, što brže, to bolje. Kad ti se približi, naglo zabaciš telo unazad... (Otvoraju se vrata. Boško zastaje sa zaustavljenim kopljem u vazduhu. Izlazi Vojin. Vrata ostaju otvorena. Boško lagano prisloni koplje uza zid.)

VOJIN: Majka je zadovoljna ishodom skupštine i kaže da treba svim sredstvima održati stvoreno raspoloženje i visok moral plemstva i naroda. Treba svakome duboko usaditi svest da je naša stvar sveta, i mada usamljeni u ovom trenutku i bez pomoći hrišćanskih naroda, mi ćemo ostati na megdanu za stvar krsta i slobode. Pobeđićemo, ili izginuti. Poslala me je caru.

JUG (tiho) Nosiš mu novu lekciju?

VOJIN (namršti se): Nosim mu čestitke koje je zaslužio. Hajde, Boško, požuri.

BOŠKO (pripasujući mač) Evo me, Vojine. Moji kopljanici su sigurno već postrojeni. Ala ću da ih raspalim.

JUG: Pazi dobro da i ti (Samo usnama) ne zamuckuješ.

BOŠKO (nije razumeo): Molim, oče? Šta da pazim?

JUG (malo glasnije, ali još uvek šapatom): Da ne zamuckuješ.

VOJIN (pokazujući na otvorena vrata): Ali, oče!

(Jug gestovima kao da kaže: dobro, de neću.)

BOŠKO (polazeći sa Vojinom) Evo mene brzo natrag, zete, pa ću onda pokazati. (Rukom u vazduhu kao da drži koplje.)

STRAHINJA: Požuri samo, jer ja još večeras mislim da krenem.

BOŠKO: Bolje ostani da vidiš sutra smotru vojske. Biće sjajno.

(Odlaze.)

JUG: Stvarno, zašto tako žuriš? Ostani još malo. Ja volim kad si ti ovde. Imam bar s kim da popričam. Ovi moji su sada sasvim obuzeti svečanim i velikim činom. A što ti je cilj viši, to ti je čovek niži. I što više u daljinu gledaš, to sve manje oko sebe vidiš. Valjda drukčije i ne može. A ti si tako tih i pribran. Ti si na svoj neki način pažljiv sagovornik.

STRAHINJA: Rado vas, istinski vas rado uvek slušam, ali eto, moraću da se opremam za rat. Da posvršavam još poslove kod kuće, da zbrinem svoje.

JUG: Kad reče „svoje“, da te upitam. Kako ti je majka? Još uvek raspreda brige sa onim svojim svecem. Osećaš li, Strahinja, kao da dolaze vremena za molitve i za ćutanja.

STRAHINJA: Pravo da vam kažem, zabrinut sam i ja. Kažite mi, vi ste čovek pametan, obavešten, kako će se sve ovo završiti?

JUG: Pa, čuo si maločas. Svršiće se tako da ćemo u svakom slučaju ostati na megdanu za stvar krsta i slobode pa ili pobediti, ili izginuti. Jedno carstvo nam u svakom slučaju ne gine. Srećom, naša je stvar sveta pa ne mari što su nas svi napustili...

(Vrata se demonstrativno zatvaraju.)

JUG: Eto, sad je ona opet ljuta na mene. A samo sam ponovio njene reči. Možda malo ironično, priznajem. A ne mogu drukčije. Ironija je, moj Strahinja, spasonosno sredstvo za održavanje kondicije zdrave inteligencije. Čuva glavu da se ne usija i srce da mnogo ne omekša. Ona to ne razume. Moju ironiju, ona je, dok se još bavila mnome, što već odavno ne čini, zvala „Jug Bogdanovo odsustvo smisla za pravljenje istorije“. Moj najstariji, Vojin, to kaže vulgarnije: „Vi sve skrnivate, oče.“ Kad ljudi jednom počnu da upravljaju drugim ljudima, posmatraj samo, ja sam to dugo gledao, odjednom im se suze zenice. Izgube smisao za razlike. Pooštri im se, doduše, optika, jako pooštri, ali toj oštrini samo se planine približe, ljudi ne. Uči se, zete, životu, trebaće ti.

STRAHINJA: Da li će mi trebati? Mislim, da li će mi trebati još dugo? Znete, ja se ne plašim. I obaviću svoju dužnost časno i do kraja. Na meni neće ostati careva kletva, ali ko zna šta nas sve uskoro čeka.

JUG: To ne zna niko. Za koji dan znaće to svi koji prežive. Pa onda, istorija i predanje. Pa i oni, pitanje da li će baš tačno znati. I predanje ti je, znaš, kao i ja ironično. I pravo da ti kažem, neće biti veliko čudo ako se jednoga dana, posle mnogo godina, počne o meni govoriti i pisati da sam bio, recimo, starac sa sedom bradom, ili još gore, da sam bio junak, ja koji nikada nisam ratovao. Sve se, moj sinko, na svetu pravi, i ova stolica ovde i ljudske reputacije. Jedno vreme sam se čak nosio mišlju da napišem svoju biografiju, ali sam se uplašio da nekako ne dospem u svetitelje, a to mi ne bi prijalo. Čim čovek počne da piše o sebi, odnekud i protiv svoje volje kao da postane zograf. Stane da deformiše,

krivi, stilizuje. Sve crte postanu svečane, svaki banalan greh ispadne nekako naročit, male vrline izuzetne, i oreol sam od sebe zasvetli oko autorove glave. A kad već počeh o oreolima, ne upitah te, a sve hoću ovih dana, kakav oreol sada nosi moja ćerka? Šta sad izigrava? Mučenicu, pustinjaka, grešnicu, svetiteljku, šta?

STRAHINJA: Živi, kao i uvek, ćutljiva, povučena, zanesena.

JUG: Ćim neko stane da izmišlja sebe, proćeprkaj samo malo bolje, moraćeš naići na ambiciju. Kod žena ti je to samo mnogo komplikovanije, ali je u stvari isto. Toga sam se ja nagledao u životu, ihaj! A vidiš, kod te moje ćerke nikako ne mogu da predvidim u šta će je matica njene ambicije zaneti. Sve joj je to od... (Pokazuje na mala orata.) Ja ti, brate, nikada nisam bio... (Glasno klicanje napolju.)

JUG (smeje se): To Boško zaklinje kopljanike. E, vidiš, kod njega je sve jednostavno. Hoće dećko da bude junak. A to kad ćovek zaista hoće, ako samo nema nekih organskih smetnji, onda će to i biti. Junaštvo je najjednostavnije od svih vrlina. Ćak se i recept zna. Uzmeš tri drama ćvrste vere u nešto, tri drama neobaziranja na posledice, i dobru oku jake volje. Sve to izmešaj i, gotovo. To ti ne možeš da razumeš jer si i sam junak, ali možeš da veruješ na reć meni koji sam uvek bio kukavica po ubeđenju. Ima u starim knjigama, ne ovim hrišćanskim, nego davno pre njih.

(Ulazi Jugov sluga. Ceremonijalna, ukrućena figura bez znaćaja.)

SLUGA: Stigao je sluga gospodara Strahinje. Moli da odmah bude primljen.

(Strahinja je skoćio na noge.)

STRAHINJA: Stariji ćovek? S brkovima? Milutin?

SLUGA: Tako je rekao da se zove.

STRAHINJA: Puštaj ga odmah unutra.

(Sluga izlazi. Strahinja se ushodao dugim koracima.)

STRAHINJA: Šta li se to desilo, zaboga?

JUG: Sigurno ništa. Zabrinula se majka za tebe. Ili moja ćerka izmislila neku važnu poruku.

STRAHINJA: Ne, ne, neko je zlo, osećam.

(Ulazi Milutin. Sav prebijen od rana, iznemogao od brzog jahanja, jedva se drži na nogama. Strahinja mu prileti.)

STRAHINJA: Šta je, Milutine, pobogu?

(Koliko li je puta Milutin od Banjske dovde već preživio u sebi ovu scenu scenu i smišljao reći kojima će početi. On, tako blagolagoljio, sada odjednom ne može da kaže ništa.)

STRAHINJA: Ne mući me, govori! Šta se desilo?

MILUTIN: Nevolja, gospodaru, golema nevolja!

(Pada na kolena. Strahinja mu pritrćava.)

STRAHINJA: Sav si isećen. Za ime boćje, šta se desilo?

(Ulazi Boško, blistao od parade, pun sebe. Poćinje još s vrata.)

BOŠKO: Ala su kopljanici klicali! Je li se ćulo ovde? (Spazio je Milutina na kolenima i Strahinju kraj njega. Zaćutao je naglo, a onda, obraćajući se Jugu koji sedi i rukom gladi pešćani sat.) Šta se to ovde dešava? (Jug mu daje rukom znak da ćuti. Strahinja je brzo prišao stolu i prineo pehar Milutinu. Na otvorenim velikim vratima proviruje Sluga.)

STRAHINJA: Pij!

MILUTIN (s naporom): Eh, zlo mi vino, gospodaru, i gora rakija.

STRAHINJA: Žena? Majka? Jesu li žive?

MILUTIN: Žive su, gospodaru, a možda bi bolje bilo da ne gledaju sunca i bijela dana.

STRAHINJA: Ostavi se stihova, tako ti boga! Govori!

MILUTIN: Sve ću ti po redu kazivati, a Bog zna kako mi je pri tom. Petog dana kako si otišao, gospodaru, kamo te lepe sreće da nisi, baš sam gospodaricu otpratio manastiru na jutrenje, kad udari odnekud jedna četa Turaka. I pred njome nekakav grdan Vlah Alija. Kako padoše tako počеше seći sve živo s reda. Dotrčah odmah, ovoga mi krsta, viknuh momke što ih je oko dvora bilo, i branismo, branismo, ali ne odbranismo. Sve su isekli. A mene, gospodaru Strahinja, ne gledaj tako što sam živ, na pragu sam ti kućnom pao proboden mačem. Evo ovde.

(Milutin je zastao da uzme daha.)

STRAHINJA: I, i... Govori, kumim te bogom.

MILUTIN (prekorno, kao bijeno pseto): Kako ću dalje, gospodaru, od bruke i sramote. Preskoči me Turčin i upade unutra. Šta je posle bilo, ništa ne znam, dok ne dođoh svesti. A onda videh, ne video dabogda, neka oprosti svetlo lice čestitoga Jug Bogdana i ti, gospodaru, ali moram, videh onu kurvu što se tvojom ženom nazvala...

BOŠKO: Šta kažeš, pseto? (Hoće na njega.)

JUG (oštro): Pusti ga, Boško. Govori, čoveče!

MILUTIN (oborio je glavu i cedi polako): Videh kako Turčinu daje nakit i govori mu mazno da će svojom voljom poći s njim. „Crni moj putovođo“, reče.

BOŠKO (ne zna šta će od sebe) Jesi li ti pri svesti, čoveče? Jesi li pijan?

JUG: Eto ti ga na, u šta ju je zanelo.

(Strahinja sve vreme stoji ukopan, dok udarci padaju po njemu.)

MILUTIN: Kamo sreće da sam pijan, mladi Jugoviću, kamo sreće, ali nisam, sem od sramote. Ja onda, gospodaru, poslednjom snagom dočepah mač sa poda, a ona mi ga, zmija, izbi nogom. I ode sa njim. Ne ode, nego je odnese nekrst na rukama.

STRAHINJA: A majka? Majka? Je li videla sve to, čula?

MILUTIN: Videla, gospodaru, videla. Prokleta, tužna, i kose svoje staračke raspustila. Ikonu svoju, svetitelja, zgrabila i za njom bacila.

STRAHINJA: Ona, sveca?

MILUTIN: Zgrabi ga Turčin rukom poganom da ga odnese, a ona, preljubnica, ne dade joj, valjda, toliko ni njena crna duša, uze ga pa vratiti. A majka ti, mučenica, ne htede ni njega iz grešnih ruku da primi. Tako se to zbililo, gospodaru. Kad malo dođoh svesti, ostavih kraj nje, da je čuva, jedno žensko čeljade što se u odaju neku sakrilo pa ostalo živo, a dvorac, gospodaru, nisu palili, samo staje, pa uzjaha na konja i ne siđoh sa njega dovde. Eto, sad znaš sve.

(Svi ćute. Milutin polako podiže glavu.)

STRAHINJA (Jugu): Naredite, molim vas, da mu previju rane, da ga nahrane i napoje.

BOŠKO (sluzi na vratima) Jesi li čuo? Šta bleneš? Šta, uostalom, boga ti tvoga, tražiš tu na vratima?

(Sluga se uzmuvaio. Podiže Milutina i izvodi ga.)

MILUTIN (okreće se): Ako nekuda kreneš, gospodaru, ne zaboravi na mene. Zubima ću ujedati ako drukčije ne uzmognem.

(Strahinja ga nije ni čuo. Sluga odvodi Milutina. Kao da su tek u tišini koja je nastala sva trojica počela da shvataju. Prvi progovara Boško.)

BOŠKO: Joj, kakva strašna sramota!

JUG: To je mnogo gore od sramote, Boško. To je nesreća.

BOŠKO: Kako je to moguće, Gospode bože! Moja sestra, oče.

(Jug ćuti.)

BOŠKO (Strahinji): Reci ti neku reč, do vraga! Što ćutiš! Ti moraš znati zašto. Šta si joj učinio nažao? Govori!

(Strahinja ćuti.)

BOŠKO (drmusajući): Govori! Šta si joj učinio?

JUG: Smiri se, Boško. I ne diraj čoveka. Ako je tebi sestra i meni ćerka odbegla za Turčina, njemu je žena.

BOŠKO: Pa objasnite mi onda vi, oče. Vi uvek sve umete da objasnite kad nije važno. A sad ćutite.

JUG: Tu izgleda nema šta da se kaže.

STRAHINJA (najzad je progovorio, ali, odnekud, sasvim mirno, zamišljeno) Šta sam joj učinio? Ništa joj nisam učinio nažao. Ne, ništa joj nisam učinio. To je ona nešto sama. Ili je to... Ne znam. Ne razumem.

JUG (to je sada iznenađan glas, glas slomljenog oca, koji kaže) Kako li je njoj sada?

STRAHINJA (prenuo se na ove reči) Kud ju je mogao odvesti? Sigurno na jug. Čekajte, pa zar su Turci već do Banjske prodri?

BOŠKO: Po svim glasovima, oni su još dva-tri konaka od Kosova. To mora biti neka prethodnica, šta li?

JUG: Zlo uvek dovoljno brzo hita.

(Strahinja je naglo skočio na noge.)

STRAHINJA: Ja moram odmah da idem.

JUG: Čekaj, Strahinja! Kuda ćeš sada takav?

STRAHINJA: Moram da je nađem.

BOŠKO: (sad je i on skočio) Tako je! To je prava reč. Treba je oteti. Po svaku cenu oteti. A onda je, onda je treba... O, Gospode bože, kako je samo mogla. Moja rođena sestra. Sa mnom je rasla uporedo, pametna je bila, sto puta pametnija od mene. Načitana. Ovolike je oči imala. Kako je samo lepo govorila. To se na vas bila umetnula. To je bila vaša kći.

JUG: Zašto govoriš, bila? Kao da je pokojnica. A to što kažeš da je na mene... Nije na mene, sine. Nikada ja ne bih bio sposoban da tako nešto učinim.

BOŠKO: Vi još malo pa ćete to za podvig proglasiti.

JUG: Ćuti, Boško, ne muči me! Podvig, nepodvig, ne znam. Ali kad se tako polomi život, onda je to strašno. Tu ni da praštaš, ni da sudiš.

STRAHINJA (Bošku) Možeš li mi dati trideset, ne, čekaj, dosta je dvadeset ljudi.

Hrabrih, dobrih konjanika, da mogu da jašu dan i noć.

BOŠKO: Ljude ću ti dati, odlične ljude, ali, razume se, idem i ja s tobom.

JUG: Ne ludujte, deco, zar je malo zla i bez toga. Ništa se više ne može ispraviti, mora se samo podneti.

BOŠKO (skoro viče) Neću ništa da podnosim, zašto da nešto podnesem, neću, razumete li me! Hoću da je sve čisto i... lepo... I ja ne umem da kažem, ali ovako ne sme, i nije pravo. I kako sve to?

JUG: Smiri se, Boško sine, smiri se. Eh, šta će te još sve u životu snaći.

BOŠKO (ne sluša ga) Nekakav Turčin, nekakvo čudo, negde bogzna odakle, kao iz sna, upadne odjednom... Pa to ne sme, pa to ne može.

JUG: Vlah Alija. Nekakav grdan Vlah Alija, tako reče sluga.

STRAHINJA: Naći ću ga.

JUG: Gde ćeš ga naći, Strahinja?

STRAHINJA: Da ga tražim nebu pod oblacima, naći ću ga. (Bošku.) Ideš li zaista sa mnom?

BOŠKO: Evo ti moja ruka i moja reč.

STRAHINJA: Možeš li odmah da kreneš?

BOŠKO: Odmah, brate, dabome odmah.

JUG: Čekajte, deco, da vam ja kažem. Niste pomislili...

BOŠKO (prekida ga) Ništa nemojte, oče, da mi kažete. Sad nema više šta da se govori.

Sad ima da se radi. (Strahinji) Sedi da se dogovorimo. Pa sedi kad ti kažem. Slušaj.

Uzećemo, da, tačno si rekao, dosta je dvadeset momaka, moji su momci sjajni.

STRAHINJA: I za svakog po rezervnog konja.

BOŠKO: Po dva. Raspitaćemo se kod Vojina, on sa uhodama radi i zna sva turska kretanja. Onda ćemo...

JUG: A majka? Na majku nisi pomislio.

(U punom zamahu plana, Boško je zastao.)

BOŠKO: Au, kad majka čuje!

(Upada Vojin. Ovoga puta ušao je žurno. Baca sa sebe ogrtač.)

JUG: Vojine, sine...

VOJIN: Znam, sve znam. Sve sam čuo. Pa dabome, kad vas trojica tu sedite i brbljate, a cela kuća bruji ko košnica. Onaj Strahinjin brkajlija sedi u kuhinji, sve se načetilo oko njega, a on priča li priča. Brbljivac neki, našao slušače pa uživa. Važna ličnost postao. Video Jugovu kćer kako postaje kurva. Do mraka bi ceo Kruševac znao, od cara do poslednjeg sluga. Srećom sam ja naišao.

BOŠKO: Pa šta se tu može, to se ne da sakriti.

VOJIN: Znaš ti. Sve se može sakriti. Razumeš? Sve. Umesto da si odmah zabranio da iko izađe iz kuće, zatvorio sva vrata i postavio čoveka na ulazu ti mi tu kopljaničke mudrosti izvodiš, „ništa se ne može sakriti“. Može. Čuješ li, sve se može sakriti.

JUG Pa, on je samo hteo da kaže...

VOJIN: Nemojte ga vi braniti. Ajd', on je još mlad, ali vi ste se bar nagledali za života skrivenih sramota. Zar ne shvatate o čemu je reč? O ugledu ove kuće, koje ste vi glava, o ugledu našeg cara, čiji ste tast, o ugledu Jugovića, čiji ste otac.

JUG (mirno) Reč je o tvojoj sestri, pre svega, čini mi se. I o ugledu ovog čoveka ovde.

VOJIN: O mojoj sestri? I vi nju još uvek zovete mojom sestrom? NJu koja nam je ovaj užas priredila. I to kad, za ime božje. Ne znam šta bih joj učinio. Kurva jedna.

STRAHINJA: Ako ona više nije tvoja sestra, ona je još uvek moja žena.

VOJIN: Tvoja žena! Zašto je nisi onda bolje čuvao kad je tvoja žena, nego da ti pobegne za Turčina. I ti si mi neki. Ah, govorio sam ja da je ceo taj brak, taj suludi turnir, da je sve to koješta.

BOŠKO: Dereš se tu na nas što ništa ne preduzimamo umesto da čuješ šta ćemo učiniti. A sam ne znaš ništa pametnije nego da vređaš čoveka. To nije kopljanički, to je državnički, je l'?

VOJIN: U pravu si. Oprosti, Strahinja. Znam da i tebi nije lako, ali pomisli samo kako je meni. Danas, na dan zakletve: „Ko je Srbin i srpskoga roda, a ne došo u boj na Kosovo“, a, evo, rođena sestra ods prva na Kosovo, barabi nekoj pod šator, da ias sačeka valjda.

Uh, ništa se gore nije moglo dogoditi. Oprosti, Strahinja.

STRAHINJA: Pusti sad, jesi li se istutnjao? Jesi? E, onda slušaj: šta znaš o...

VOJIN: O čemu?

STRAHINJA: O tome.

VOJIN: O kome, bogamu!

BOŠKO: Pa o tom Vlah Aliji. O kom drugom?

VOJIN: Znam dosta. Šta će ti to?

STRAHINJA: Treba mi, reci.

VOJIN: Ma, šta da ti kažem. Najgore od najgoreg. Ni spahija nije čak. Običan nizam. Pošao je sa vojskom iz Anadolije, ali se uz put odmetnuo. Zlikovac. Palikuća. Pljačkaš najgore vrste.

BOŠKO: Gone li ga Turci?

VOJIN: Ne gledaju ga lepo ali ga ne diraju. Oni trpe takve.

STRAHINJA: Koliko ljudi ima sa sobom?

VOJIN: Ma ništa. Jednu četu bašibozuka. Barabe kao što je i on, samo manjega formata. Pa i njih ne vodi uvek sa sobom. Često ide sam kao vuk.

STRAHINJA: Gde bivakuje? Znaš li?

VOJIN: A ko će ga znati. Kad se napljačka onda se najčešće ulogori negde uz vojsku. Tu je najsigurniji. Uh, kad saznaju Turci da je caričina sestra s njim odbegla... A pohvaliće se đubre.

BOŠKO: Ako nije, i neće. Daće Bog i sreća junačka da mu odleti glava sa ramena pre no što lane.

JUG: Možda on i ne zna ko je ona. Možda mu nije rekla. To bi ličilo na nju. Valjalo bi pitati slugu.

VOJIN: I vi mislite da to već nisam učinio? To je bilo prvo što sam ga pitao. Ali ne zna, dugo je bio u nesvesti. Zna da brblja sve koješta, sve o nekakvoj ikoni, o nekakvom svecu, a najvažniji podatak ne zna.

STRAHINJA: Samo gubimo vreme. Kaži mu ti, Boško, a ja idem do Milutina. Odmah se vraćam.

(Strahinja odlazi.)

VOJIN: Šta da mi kažeš?

JUG: Zamisli samo, Vojine, oni hoće da je otmu.

VOJIN: Da je otmu? Ko to?

BOŠKO: Ja i Strahinja.

JUG: Nemoj ih pustiti, samo će još i oni stradati.

VOJIN: Čekajte, čekajte, da razmislim malo.

BOŠKO: Mislio ti, ne mislio, činio ti što činio, Strahinja i ja ćemo je oteti.

VOJIN: Polako, Boško, čekaj. Možda se to može pokušati. U najvećoj tajnosti, razume se. Ako uspe, to bi moglo da spase stvar. Samo, ti ne možeš ići. Primetilo bi se. Ići će samo Strahinja.

BOŠKO: Ali, ja sam mu dao reč.

VOJIN: Ostavi se sada reči i gluposti. Čekaj da promislim... Kakav bi to efekat bio ako uspe. NJu je onda, razume se, Turčin oteo na silu. Kad je saznao da je od Jugovića, toliko se uplašio da nije smeo ni da je takne kao ženu, hteo je otkup da uzme. Ali se niko ne može nekažnjeno drznuti na nas. Mi Jugovići, mi kažnjavamo. Da, moraćeš, ipak, i ti da podeš. Da bude neko i od nas. Šteta što su sva braća kod vojske, Damjan bi bio zgodniji. Čuti, nemoj da protestuješ. On je iskusniji, stariji i turski zna. Ali sada nemamo vremena za gubljenje. Poći ćeš ti. Sve još može dobro da se završi ako uspete da je otmete.

Dobijena čarka pred veliku bitku. Efektno. Romantično. Nego šta!

JUG: A ako ne uspemo?

VOJIN: Onda ništa nije ni bilo. Niko ne sme ništa da zna. To je već moja briga. Čekajte da sednem. Daću vam najbolje putovođe. Imam u tamnici jednog turskog kalauza, da vam kalauzi. A vi jašite brzo, što brže možete. Krećite se ivicom turske vojske. Gde je sad taj Strahinja? Gledajte da uhvatite jezik, pa onda...

BOŠKO: E, to već, carski kancelaru, prepusti nama, to ćemo mi ipak bolje umeti od tebe.

VOJIN: U pravu si. Kad ih nađete, Turčina kaznite dostojno. Ali, čuješ šta ti kažem? Da se pamti. Recimo, odsecite mu uši, pa onda...

JUG: Nadam se da ćeš nas poštediti detalja.

VOJIN: S njom, živom ili mrtvom, jašite odmah natrag. Čim se vratite, ja puštam vest da je odvedena silom, da se otimala, branila, i tako dalje. Lako je za priču.

(Ulazi Strahinja.)

BOŠKO: Strahinja, sjajno! Vojin je odobrio. Pomoći će nam. Daće nam i kalauza. I sve.

STRAHINJA: Hvala bogu. Tako će bar biti lakše.

VOJIN: I da završim. Ako bog da pa se srećno vratite, onda ćemo mi nju lepo, u manastir.

STRAHINJA: Šta kažeš?

VOJIN: Kažem, onda ćemo mi nju u manastir. Što me tako gledaš?

STRAHINJA (čudno) U manastir, kažeš baš u manastir?

VOJIN: Pa da. Za ženu je sigurno ne bi ponovo primio. A ne bi bilo ni pristojno. Svet bi brbljao svašta. Ovako će ona postati monahinja Jevdokija i, mir božji.

JUG: Bojim se samo da joj se ime neće dopasti.

VOJIN: Gospode bože, vi ste i sada ironični. Zar baš nimalo srca nemate. Pa, ćerka vam je.

JUG: Kako ti, Vojine, ama baš ništa o srcu ne znaš.

VOJIN: A ko će vas znati. A sad ostaje ono najteže. Treba obavestiti majku.

BOŠKO: A, setio si se najzad.

VOJIN: Ništa drugo i ne mislim otkad sam čuo nego kako ću njoj reći. Jer vi, oče, sigurno nećete hteti da joj to kažete.

JUG: Reci joj ti, Vojine. Ti ćeš to bolje umeti. Ja nju ionako samo nerviram.

VOJIN: Neće ona kukati, znam, tvrda je ona srca, ali opet... (Uteže se) Kad sve ja moram.

(Prilazi vratima. Kuca. Svi ćute. Onda Vojin ulazi; vrata se zatvore.)

JUG: Sada nam valja čekati.

BOŠKO: Pričajte nešto dok čekamo. Ne mogu da podnesem tišinu.

JUG: Šta da pričam?

BOŠKO: Pričajte šta bilo, samo da ne ćutimo. Šta mislite sada dok gladite taj peščani sat?

JUG: Zar ga gladim? Šta misliš? Ništa ne mislim. Sećam se samo. I to se, odnekud, sećam trenutka kad je prohodala. Čudno. Toliku decu imam a jedino pamtim njenu postupaonicu. Običaj ženski, vračarski. Ti znaš, Boško, da tvoja majka drži do svih običaja. Još u staroj našoj kući je to bilo. I njoj su bili postavili, kao i svoj ženskoj deci, pletivo neko, jabuku, da se vidi da li će biti zdrava i rumena, ogledalo, zna se zašto, ključeve, da li će biti čuvarna, varjaču i još koješta. I onda je pustiše. A ona mala, mala, ovolišna, crne neke kosice, a oči je već onda imala ogromne, prvo se malo zaljuljala na nogama, pa onda krete. Mi svi gledamo čega li će da se maši. A ona stala i ručice ne

pruža. Kao danas da je gledam. Stisla desnu pesnicu ovako na grudi i ne otvara je. Onda, odjednom, trže prostirku na kojoj je sve to ležalo i sruči sve na pod. Žene se samo zgladaše, loš je to znak bio, a ja sam se sit smejao i njima i njoj.

BOŠKO: Bapske priče.

JUG: Razume se da su bapske, a da kakve bi druge bile. Ništa i svašta... I sad će nju, to isto moje malo dete, ako je otmete, Vojin baciti u kaluđerice. I kad je brže stigla ta crnokosa devojčica i da odraste, i da se načita, i da se nasamuje, da se pokocka sa životom, da se uda i da celu prostirku ponovo sruči na pod. Mala devojčica sa stisnutom pesnicom na grudima.

STRAHINJA: Hoćemo još dugo čekati?

BOŠKO: Da se bar dogovorimo. Ako krenemo odmah večeras, recimo za sat, a ići ćemo pravo Moravom, je l' da? (Strahinja potvrđuje glavom.)

BOŠKO: Stići ćemo do zore, valjda, na Ibar. Ako ne zastajemo, do večeri smo u Banjskoj.

STRAHINJA: U Banjsku nećemo svraćati. Milutin kaže da tamo nećemo naći nikakve tragove za poteru. Sutra će on natrag majci, a mi ćemo udariti pravo na Lab.

(Izlazi Vojini. Zatvara za sobom vrata. Smrknut je.)

BOŠKO: Šta je bilo? Šta kaže majka?

VOJIN: Čutala je najpre dok sam govorio, a prosto sam čuo kako joj škripi srce. Ipak, kao i uvek, videla je bolje nego mi. Ceo taj vaš plan bio je pogrešan.

(Strahinja je skočio na noge.)

STRAHINJA: Šta kažeš?

BOŠKO: Ali mi ćemo sigurno uspeti da je otmemo.

VOJIN: Pa i da je otmete, šta onda? Može li to da izbriše izdaju? Čim je majka progovorila prvu reč, znao sam da smo bili na pogrešnom putu. Rekla je: „Izdaja uvek dođe iz srca, zato i jeste strašna.“

JUG: Ako je tako počela, onda ostalo slutim. Za krupnom rečju idu krupne posledice. Bar kod nje.

BOŠKO: Govori, Vojine!

VOJIN: Šta ima tu da se govori, sve je jasno. Još noćas ćemo razglasiti istinu. Celu celcatu. I to mi. Svima, i plemstvu i narodu. Najmlađa Jugova ćerka, caričina sestra, izdala je svoga cara, svoju porodicu, svoje srpsko ime. Žigosaćemo je žigom izdajnika, izbrisaćemo je iz porodice; i usne su joj prosto pomodrele dok je govorila, „izbrisati iz srca“.

JUG: Onaj ko može.

VOJIN: Onaj ko ne može, mora. Mora! Mi smo celi legli u ovaj sveti rat, čitavim svojim bićem, svim najboljim što imamo, srčsm, razumom, imenom, čašču. Mi moramo biti čisti. Ako je izdaja potekla iz našeg doma i semena, onda je ona time samo strašnija, i strašnija ima da bude kazna koja joj sledi. Važno je da mi budemo prvi koji će reći i ukazati prstom: Izdajnik. Ekskomunikacija mora biti otvorena i nedvosmislena. Izdaćemo proglas plemstvu i narodu: ona više nije naša, i svako ko je sretne ima pravo i svetu dužnost da je ubije kao besno pseto. Tako ima da bude, i tako će biti.

JUG: Amin.

VOJIN: Amin, dabome. I vi ćete taj proglas potpisati, vi ste još uvek, bar nominalno, glava ove porodice.

BOŠKO: Ja neću, razumeš li, razumete li me svi, ja neću. Nikada nisam rekao ne, sad

kažem, ne. Čuješ li, Vojine, ne! Najmlađi sam u ovoj kući, svi znate više od mene, ali ja ne mogu. Ja sam Strahinji dao reč i ruku. Idem da joj kažem.

(Polazi ka vratima. Vojin mu je zagradio put.)

VOJIN: Jesi li ti pri sebi?

JUG: Ne luduj, kad znaš da ne vredi. Izmučićeš samo i nju i sebe.

BOŠKO: Skloni se!

(Odgurnuo je Vojina i upao u tu sobu kako nikada niko nije upao. Vrata se zatvore.)

STRAHINJA: (Jugu) Vi to nećete učiniti. Vi nećete potpisati taj proglas.

VOJIN: On će učiniti ono što je njegova dužnost prema caru n otadžbini.

JUG: Ja ću učiniti ono što se učiniti mora. Ko mene pita u ovom apodiktičnom svetu. Ko pita u ovakvim prilikama oca za njegovu malu devojčicu. Kad neko hoće da usreći ceo svet, da učini dobra svima onima koji su daleko i koje ne poznaje, taj nekako uvek mora da unesreći one oko sebe, one najbliže. Takvi su zakoni sveta i zakoni veka.

STRAHINJA: Ja ne znam te vaše zakone sveta i veka, ali znam svoje zakone života i krvi. Moja je priča mala u toj velikoj priči veka. Ja ne mogu i neću da nosim na svojim plećima celi vek, ali hoću i moram da nosim mali svet koji mi je život poverio. Meni je vašu ćerku poverio život, možda nije trebalo da to učini, svakako nije trebalo da to učini, ali je učinio. Ona je moja briga, ja imam da je brinem. Moram da je brinem. A ja što moram, ja to i hoću.

JUG: Govori samo, Strahinja, izgovori se! Reči ne leče ali blaže.

STRAHINJA: Ja ne govorim. Ja smeram. Boško i ja ćemo je osloboditi. To je prvo, to se mora. Posle će biti što će biti.

(Vrata se lašno otvaraju. Izlazi Boško, vrata ostaju otvorena. Svi ćute. Boško ne gleda nikog, prilazi stolu, sipa u najveći pehar i ispija ga nadušak. Onda lagano stavi pehar na trpezu.)

STRAHINJA: I?

BOŠKO: I ništa. Objasnila mi je.

VOJIN: Kažem ti ja lspo.

STRAHINJA: Šta ti je objasnila?

BOŠKO (ne gleda ga) Objasnila mi je da je sestra izdajnik i da je izdajnik svaki onaj koji hoće da joj pomogne.

STRAHINJA: Malopre nisi tako mislio. Dao si mi reč i ruku.

BOŠKO: I to sam joj rekao. Oslobodila me je zadate reči.

JUG: Je li kako to boli, kopljaniče, kada je prvi put?

STRAHINJA: A ljude, ljude ćeš mi, valjda dati?

BOŠKO: Ne mogu ti ništa dati. Majka kaže da je svaka pomoć izdajniku, svejedno kakva, ravna izdaji. Pa i ti nećeš poći. I ti ćeš onda biti...

STRAHINJA: Reci šta ću biti?

VOJIN: Slušaj, Strahinja...

STRAHINJA: Slušajte vi mene, Jugovići. I vi, gospođo Jugovića majko. Vama govorim. Nisam vam ranije rekao, a možda je trebalo da vam kažem. Pre no što ću poći ovamo, dala mi je jednu poruku za vas. Odvratio sam je od toga i ona je nije poslala. U toj poruci je pisalo goroko...

(Vadi iz džepa pismo. Vrata se zatvore. Ona kojoj je poruka upućena neće daje čuje.)

STRAHINJA? Nećete da me čujete? Nećete da čujete poslednju poruku svoje ćerke?

(Vraća pismo u džep.)

JUG: Šta je poručila, pročitaj mi.

STRAHINJA: Vama, ništa. I vama braći ništa, sem da ste je zaboravili. Kao da je znala unapred. Poruka je bila upućena majčinom srcu. Tvrdom srcu Jugovića majke. Ona neće da je čuje. Neka onda bude tako. A sad me čujte vi što me još slušate. Otići ću sam i izbaviću je iz tog pakla u koji je sama sebe bacila. Vi nećete da mi pomognete. Možda i ne možete. Ja opet ne mogu drukčije.

(Vojin mu prilazi, Zgrabi ga za mišicu i odvodi u stranu. Govori mu sasvim tiho.)

VOJIN: Onog Turčina, kalauza, ne mogu ti ga dati ovako javno, ali ću udesiti da pobjegne iz zatvora. Ti ga onda uhvati i...

(Strahinja se otrgne od njega. Glasno.)

STRAHINJA: Ne treba mi od vas ništa. Ostajte zbogom, gospodo hrišćanska.

(Strahinja naglo izlazi. Boško poleti za njim.)

BOŠKO: Strahinja!

(Vojin ga zaustavlja.)

VOJIN: Čuti tu. Tako mora da bude.

JUG: Amin.

Zavesa

TREĆI ČIN

Ista dvorana u dvorcu Jugovića u Kruševcu. Samo je sada raspored nešto drukčiji u poretku koji ne krije svoju nameru. Ovo je sudnica. Ne zna se koje je doba dana. Svi su prozori zatvoreni, ulazna vrata takođe. Otvorena mala vrata i tama iza njih ne umanjuju, nego pojačavaju utisak tajnosti ovog sudišta. Na sredini, malo iskošen sto-trpeza, za kojim sede Jug Bogdan i Boško. Na trpezi sada nema pehara i voća. Ničeg, sem malog peščanog sata, koji Jug s vremena na vreme prevrne. Sa Jugove strane, sasvim na kraju scene i sasvim napred, stoji Vojin Jugović. S Boškove strane, u uglu, u dnu, takođe na nogama, Strahinja. Na glavi mu zavoj. NJih dvojica neće sestiti tokom celog čina. Na Strahinjinoj strani, sasvim napred, sedi Žena. Ruka preko grudi. Položaj svih ličnosti tokom gotovo celog čina je statičan. Kad se zavesa digna, Vojin završava svoj govor.

VOJIN: I zato je pred ovim porodičnim većem optužujem za izdaju cara i otadžbine, svoje porodice i svoga muža. Verujem da će porodično veće umeti da je dolično kazni za primer svim živima i za pouku potomstvu.

JUG: Čekaj, Vojine. Za kaznu će uvek biti vremena. Dosta si govorio, (Prevrne peščani sat.) celu jednu večnost. (Diže se.) Kćeri, čula si svog najstarijeg brata.

VOJIN: Ja ne dozvoljavam da je nazivate mojom sestrom, a vama ostavljam zadovoljstvo da je nazovete svojom ćerkom.

JUG: (neobično za njega, oštro) Ja sam još uvek, Vojine Jugoviću, bar nominalno, glava ove kuće i nazivaću u njoj svakoga onako kako ja budem hteo. Kćeri, čula si svog najstarijeg brata.

(Sve oči su uprte u Ženu, a njene nekud visoko, u blistavi polijelej.)

JUG: Govori.

(Žena nije pomerila pogled, ni ruku, možda je jedino nervozno pomakla usne, ili se to

samo tako učinilo.)

JUG: Ustani i kaži nam šta imaš da kažeš.

(Od Žene i dalje ni glasa ni java. Odsutna, ukočena.)

JUG: Tebi govorim, kćeri, ne šali se, nisi više dete. Prošle su igre.

(Tišina.)

JUG: Šta hoćeš da pokažeš tim ćutanjem? Gordost, koja ti je uprla oči u to svetlo, ili stid, koji ti je stegao tu pesnicu na grudi? Zar ne razumeš da više nije reč ni o kakvim stavovima. Ovo nije pozorište, ovo o čemu govorimo je život: tvrdi, teški, pravi, divni, očajni život. Zar moram da ti pretim: o glavi ti se radi, čuješ li?

(Tišina.)

JUG: Hoćeš li da te molim da govoriš? Pa lepo, eto, molim te, govori.

VOJIN: Oče!

JUG: Odakle vam samo ta kamena srca, te tvrde proklete glave. Osvrni se malo oko sebe pa pogledaj ovaj krvavi zavoj oko Strahinjine glave. Vidiš li ovog dečaka do mene kako se pati? Zar ne čuješ strašnu tišinu iz sobe svoje majke? Taj što stoji tamo preko puta tebe, da, taj sa tvrdim obrvama i još tvrdim rečima, misliš li da je njemu lako kad govori tako kako govori? Zar ne vidiš, najzad, mene kako stojim ovde kao tvoj sudija? Ja, tvoj rođeni otac, moram da ti sudim. Pa smiluj se bar nama kad već nećeš sebi. Progovori, zajecaj, nasmej se, narugaj makar, samo nemoj da ćutiš.

(Tišina.)

JUG: Hoćeš li da uklonim nekoga odavde? Vojina? Strahinju? Hoćeš li da zatvorim vrata na sobi tvoje majke? Hoćeš li da ostansš sama sa mnom, da samo meni kažeš, polako, kao nekad?

VOJIN: Ovo nije ispovedaonica, ovojs porodično veće.

STRAHINJA: Ona neće progovoriti, ne vredi je nagovarati. Od Kosova dovde nije progovorila ni reč.

JUG: (seda, pogleda po svima i kaže setno) I... šta ćemo sad?

VOJIN: Ne ćuti ona što joj se ćuti nego što nema šta da kaže. Izdaja uvek zaveže usta u čvor kad se nađe pred licem pravde i kazne. Da je po meni, sve ovo ne bi bilo ni potrebno. Ali majka je rekla: „Utvrđite istinu i presudite!“ Znači, utvrđićemo istinu i presudićemo.

BOŠKO: Zaboga, kako da utvrdimo istinu kad ona ćuti? Kako da utvrdimo istinu? Da držimo govore ovde jedni drugima. I bar da su ostala braća ovde, ovako, ja treba da sudim. Ja nisam za sudiju. Ja ne volim da budem sudija. Ja to ne umem.

VOJIN: Umeš. Eto, sad ćeš naučiti. I ne gubimo vreme. Ako ona neće da govori, mi ćemo govoriti sami. Počnimo već jednom. Pričaj, Strahinja, gde si i u kakvom stanju zatekao svoju ženu?

STRAHINJA: Ako ćemo počinjati, onda nsćsmo počinjati od kraja. Počećemo od početka.

JUG: Eh, lako je reći od počstka, ali gde je ovde početak?

STRAHINJA: Ja znam gde je početak, čini mi se da znam. Biće da je sve počelo posle podne onog dana kada smo slavili carevu ženidbu.

JUG: Misliš na turnir?

STRAHINJA: Mislim na turnir. Onog dana kad joj se sestra udavala za cara, pre početka velikog turnira, glasnikom je objavljeno da će vaša najmlađa ćerka dati ruku onome ko pbedi.

VOJIN: Kakvog značaja ima ta stara istorija? To je bila njena sopstvena ideja, vrlo glupa i romantična, uostalom, ali mi njoj danas ne sudimo ovde zbog romantike. Samo gubimo vreme na sitnice.

JUG: Ko može da zna šta je sitnica, a šta nije. Sam si rekao: utvrdićemo istinu. Ako je ikada utvrdimo, ona će i biti sastavljena od sto takvih sitnica. Govori, Strahinja.

STRAHINJA: Ne želim da govorim o samom turniru. NJega pamtimo svi, sem možda Boško, koji je bio premlad.

BOŠKO: Premlad sam bio i bio sam paž u carevoj pratnji, inače bih ija učestvovao. Ali turnirpamtim vrlo dobro. Bio je to najlepši turnir koji sam video.

STRAHINJA: Želim da govorim o onome što je usledilo posle turnira, na kome sam, sudbina je tako htela, pobedio ja.

ŽENA (iznenada glasno, ali kao za sebe) Jedan konj se okliznuo na levu prednju nogu.

JUG (brzo) Šta si rekla?

(Žena ćuti.)

BOŠKO: Rekla je: „Jedan konj se okliznuo na levu prednju nogu.“

JUG: To sam čuo, ali šta to znači?

(Žena ćuti.)

JUG: Vojine! Ti uvek znaš sve tajne. Šta bi to moglo da znači?

VOJIN: Ne znam i ne tiče me se. Verovatno nam se ruga. Ćuti tu celo vreme, a onda kad je najzad progovorila kaže prvo što joj padne na pamet.

BOŠKO: Čekajte, čini mi se da ja znam. Prvo je bila trka na konjima. Za dužinu glave ispred Strahinje i Kosančića, prvi je stigao Relja na zelenku. Od tada ga i zovu Krilatica. Onda su bacali koplje u štit. Dva su koplja pogodila usred cilja svojim vrhovima, Strahinjin i Ivana Kosančića. Naposletku su streljali kroz prsten jabuku. Strahinja je pogodio strelom u sred srede. Kosančić je daleko promašio. Posle se Ivan žalio da mu se konj u punom galopu okliznuo. Ko će ga znati, možda je i bilo tako, ali ja mislim da nije viteški tako se izgovarati. Kad izgubiš, onda si izgubio.

STRAHINJA: Nisam znao da mu se konj okliznuo, ali Ivan ne laže. Ako tako kaže, onda je tako i bilo.

VOJIN: Prekini, Boško, sa svojim dečačkim pričama i sećanjima. I šta hoćeš ti, Strahinja, s tim turnirom?

STRAHINJA: Hoću da kažem ono što ne znate. Nije ni bilo važno da znate. Sada je važno. Kad sam joj kao pobednik prišao, poklonio se i stavio pred njene noge jabuku, rekla mi je, slušajte dobro, rekla mi je od reči do reči: „Ja sam obećala da ću onome ko pobeđi dati ruku. Vi ste pobedili. I ja vam je dajem. Ali čujte me dobro, ja sam obećala ruku i ništa više.“ Je li tako bilo, gospođo?

(Žena potvrđuje glavom. Ona će ćutke odgovarati samo na Strahinjina pitanja.)

VOJIN: Da, I?

JUG: Pa, kako ne razumeš šta hoće da kaže?

VOJIN: Razumem i pitam: da, i?

STRAHINJA: Pa to što sam rekao. Ona mi je dala svoju ruku. Ja nikada nisam od nje ništa više ni dobio do njenu ruku i njeno telo. I nikada me nije obmanjivala u tom pogledu. I ona i ja smo znali, ja bolje nego ona, da je ljubav nešto što se ili mora, ili ne može.

VOJIN: Niko ni nju ni tebe, iznenadni branioče, ne pita da li ste se voleli ili ne. Zar malo ljudi proživi vek... ah. (Odmahne rukom.) Nego, imaš li ti šta važnije da kažeš?

STRAHINJA: Imam, Vojine, imam i važnije. Naime, hteo bih da te podsetim, ako se još sećaš, na tvoj prvi predlog kada si čuo za otmicu.

VOJIN. Kakve to veze ima?

STRAHINJA: Pitam te, sećaš li se šta si predlagao?

JUG: Monahinja Jevdokija?

(Žena je nemirno trгла glavom.)

VOJIN: Sećam se. Ali ta ideja o manastiru je odavno propala. Vidim ja već kuda ti ciljaš.

STRAHINJA: Ništa ti ne vidiš i nikuda ja ne ciljam.

(Počinju da viču.)

VOJIN: Ti bi hteo da...

STRAHINJA: Ne znaš ti šta bih ja hteo...

VOJIN: Ti bi hteo sada posle svega...

STRAHINJA: Posle čega to „svega“?

BOŠKO: Šta je vama dvojici! Zar ja da vas opominjem?

(Pokazuje na otvorena vrata.)

JUG: Govorite po redu i ne upadajte jedan drugom u reč. Počeo si, Strahinja...

STRAHINJA. Počeo sam, a on mi, eto, ne da do reči, o jednom pismu koje nikada nije dospelo svome cilju. (Okreće se Ženi.) Oprostite što ću ga pročitati sada ja, a molio sam vas nekada da ga ne čitate i ne pošaljete. (Ponovo se obraća svima.) Na dan mog polaska u Kruševac, ona je napisala ovo pismo. (Vadi pismo i čita ga.) „Gospođo majko, pišem vama, a ocu ili braći“, uostalom, to nije važno. „Javljam vam da znate kako smatram da ne dugujem nikome ništa. Vlasna sam od svoga života, s kojim ću uvek da učinim ono što hoću. Zaboravljena od svojih a tuđa ljudima među kojima živim, odlučila sam da prekinem ovo lažno stanje jednog nesporazuma i da se povučem u manastir. Ne, ne činim to iz preterane pobožnosti, ni iz želje za mirom (što će mi mir?), niti iz čiste duboke skrušenosti srca. Mi, Jugovići, vi to, majko, najbolje znate, skrušeni nismo. U laičkom mazohizmu moga čina nema ničeg svetog. Činim to da još bolje i dublje pokopam svoj neuspeli i pogrešno otpočeti život. Želim još da znate da mi čovek čije ime napuštam nije ništa krivo učinio i da sve to s njim nema nikakve veze. Ovoje poslednje pismo koje vam piše ona što je nekada bila vaša kćer. U Banjskoj kraj Kosova, početkom juna meseca 1389. godine od rođenja Isusa Hrista.“

(Strahinja je završio čitanje i za jedan dug trenutak je tišina. Onda...)

BOŠKO: Kamo njene lepe sreće da je to učinila.

VOJIN: I njene i naše.

JUG: Bila je velika glupost, ćerko, to što si htela da učiniš, ali je, eto, ispalo da je još veća glupost što to nisi učinila. Baš je pametno udešen ovaj svet.

STRAHINJA: Ja sam je sprečio da to učini. Molio sam je da pričeka. Mislio sam da je bolje, ako to već bude činila, da to uradi kao udovica Strahinjića Bana.

JUG: Ne sluti na zlo, i inače ga je dosta.

VOJIN (ponovo preuzima inicijativu) Dobro, i šta sad cela ta prepiska, uostalom i neotposlata, treba da dokaže. Da ona nije znala šta će u životu i od života? Pa mi to znamo. Svoju neodgovornost, lakomislenost, nedostatak karaktera, porodične časti, svu svoju pokvarenost, sve je ona to tako lepo dokazala već nekolnko dana posle toga pisma. Šta onda ono treba da dokaže?

JUG: Da dokaže? Valjda ništa. Ali da objasni, dosta.

STRAHINJA: I da dokaže. I to važnu stvar da dokaže. Da dokaže kako ona, kad već

nikada nije bila srcem, i u mislima više nije bila moja žena u trenutku kad je...

VOJIN: U trenutku kad je jedna divlja baraba, jedno pogano pseto za pola sata učinilo od buduće monahinje svoju naložnicu. Da je ta ista biti imajuća monahinja sama skočila u njegovo prljavo naručje i sedlo, i da je bruj manastirskih zvona kao slučajno zamenila divljim halaukanjem bašibozuka. Jaki su ti to dokazi.

STRAHINJA: Zaboravljaš samo pri tom da je on upao s mačem u ruci i da je isekao sve živo oko mog doma.

JUG: Uzeo bi je i tako i ovako. Milom ili silom, svejedno.

VOJIN (skoro zavapi) Ama, nije svejedno, ljudi božji, nije svejedno. Sva stvar i jeste u tome što nije svejedno. Boško, zar ni ti to ne shvataš? Zašto nije naletela na njegov mač i probola se sama? Zašto se bar nije opirala? Neka ju je i silovao, neka ju je i ubio, bila bi to samo nesreća za našu kuću, ovako je nešto mnogo gore, ovako je, sramota. Nesreća mora da se podnese, sramota mora da se zbriše.

JUG: Počeli su aforizmi. Naime, to poslednje što si rekao, to je aforizam. Kad kažeš nešto odlučno, pametno i netačno, onda si rekao aforizam, a aforizam je tačan samo dok se ne obrne, onda je opet tačan. Zato aforizam nije istina, a istina najčešće nije aforizam.

VOJIN: Ako se ne varam, to što ste vi rekli, ta poslednja rečenica takođe je aforizam.

JUG: Vidi, vidi, i ti postaješ duhovit. Pa da, fanatizam uvek može više no što može.

BOŠKO: Hoćete li vi tako dugo? Šta vam je, do đavola. Ujedate se tu nekom filozofijom kao da nam je do nje.

JUG: Nije mi, Boško, do filozofije, nije mi do ujedanja, ni do čega mi nije.

VOJIN: Meni jeste. I baš zato što mi jeste, zahtevam da ostanemo na tlu činjenica.

STRAHINJA: A činjenice su?

VOJIN: A činjenice su... Sam ćeš da kažeš činjenice. Gde si zatekao svoju ženu, s kim i u kakvom stanju?

STRAHINJA: Ne želim o tome da govorim.

JUG: Moraš da govoriš, Strahinja, moraš. Vojin je u pravu. Pričaj po redu.

STRAHINJA: Moram li, onda hoću... Otišao sam iz vaše kuće pred samu noć. Jahao sam do jutra i celog sledećeg dana. Druge noći bio sam već u blizini turske vojske. Tebi sam, Vojine, uostalom, već podneo potpuno izveštaj o broju, sastavu jedinica i svemu što sam video i što ne spada ovamo. Privukao sam se jednom stražaru i smakao ga. Na žalost, nije bio moga rasta. Morao sam da skinem još jednoga. Preobukao sam se u Turčina i pošao po vojsci.

BOŠKO: Ali ti ne znaš turski.

STRAHINJA: U toj vojsci se govore svi jezici. Govorio sam grčki.

VOJIN: Može li to malo brže?

STRAHINJA: Kuda tako žuriš? I meni se žurilo te noći, ali sam lutao dugo, gotovo do pred zoru, a ne uspeh da mu uhvatim trag. Onda nabasah na jednog derviša i zamalo se sve ne svrši već onda. Prepoznao me.

BOŠKO: Otkud da te prepozna?

STRAHINJA: Bio je moj zarobljenik pre mnogo godina. Pustio sam ga na reč da mi otkup plati i od tada više ne čuh za njega.

JUG: I baš na njega da natrapaš među tolikom vojskom. E, mali je ovaj svet kad hoće.

STRAHINJA: Srećom, uplašismo se podjednako. Ja, da me ne oda, a on, da ja baš njega tražim da mi otkup plati. Dobar neki čovek. Nahranio me je i napojio. On me je i uputio kud treba, preko reke na vrh Goleš-planine.

VOJIN: Zašto ne sačuvaš svoju opširnost za važniji trenutak kad jednom već dođemo pred šator Vlah Alijin.

STRAHINJA: Evo nas, već smo stigli. Naime, samo sam ja stigao, jer, ako se ne varam... (Odmahne rukom) ali ništa.

BOŠKO: Reci samo slobodno to što misliš. Da je Boško Jugović bio kukavica i zato nije krenuo s tobom.

STRAHINJA: Ako ikada za bilo koga budem rekao da je kukavica, to nećeš biti ti, sasvim sigurno nećeš biti ti.

VOJIN: Dosta junaštva, za njega ćemo imati skor i krvavu priliku kroz koji dan na Kosovu. Dalje?

STRAHINJA: Dalje možete pretpostaviti. Našao sam ga, izazvao na dvoboj i ubio.

(Žena je okrenula glavu u pravcu Strahinje a onda ju je ponovo vratila u stari položaj.)

STRAHINJA: Ne, nije bilo baš tako jednostavno. Moram, istini na čast, da kažem da je bio veliki borac. Nosili smo se po planini ceo letnji dan do podne. Izlomili smo mačeve, koplja, sablje, satrli konje. Uхватili smo se u dug i ljut koštac.

BOŠKO: I? I? Kako si ga najzad savladao?

STRAHINJA (oporo, ne gledajući nikoga) Zubima sam ga zaklao.

(Ponovo brz, kos Ženin pogled upućen Strahinji.)

BOŠKO: I?

STRAHINJA: I to je sve.

VOJIN: To nije sve. To je samo ono što si ti činio i učinio. Pitam te šta je činila ona?

STRAHINJA: Nije činila ništa.

VOJIN: Gde je bila kad si došao?

STRAHINJA: Gde je bila? Bila je pred šatorom.

VOJIN: Vezana?

STRAHINJA: Ne.

VOJIN: A on?

STRAHINJA: I on je bio pred šatorom.

VOJIN: Kako? U kom položaju? Zašto sam ne govoriš? Što si sad odjednom tako malorek. Je li to bio gospodar sa ometom robinjom, ili ljubavnik sa preljubicom?

JUG: Zašto insistiraš, Vojine, i mučiš čoveka i sve nas. Niko nespори činjenicu, eto, čak ni ona, daje dobrovoljno otišla s Turčinom.

VOJIN: E, to hoću da čujem, to, da to niko ne spori. Sve vreme samo to i hoću da čujem. Sve ostalo nije važno. To je ona istina koju valja da utvrdimo. Ti, Strahinja, takođe ne poričeš tu činjenicu. Ne tvrdiš da je...

STRAHINJA: Ja ništa ne poričem i ništa ne tvrdim sem ono što sam video i čuo.

VOJIN: Oče, želim da u svojstvu najstarijeg muškog člana porodičnog veća postavim jedno pitanje. Mogu?

(Jug odobrava glabom.)

VOJIN: Najpre vama. Jeste li se ubedili dosadašnjim ispitivanjem da je ova žena od svoje volje pošla sa Turčinom i postala mu ljubavnica? Molim vas da odgovorite kratko i jasno.

JUG: Čini se po svemu da jeste. Ono što ne znam, to je, zašto je to učinila.

VOJIN: To i ne pitam. Tebe, Boško, pitam isto.

BOŠKO: Pa jeste, Vojine.

VOJIN: Strahinja?

STRAHINJA (najpre ćuti, onda se okrene Ženi) Jeste li, gospođo, učinili to što Vojin

pita?

(Žena potvrđuje glavom.)

STRAHINJA: Eto ti, sad si, valjda, zadovoljan.

VOJIN: Lepo mi je to zadovoljstvo. Ali smo bar najzad utvrdili istinu, koju smo, doduše, i ranije znali. Dalji razgovor nas ne bi više ničemu vodio. Oče, molim vas da zaključite većanje i da se povučemo da donesemo odluku.

JUG (ustaje) Ćerko, poslednji put te pitam: zašto si to učinila?

(Žena ćuti.)

JUG: Možda si htela, reci, da nešto zaštitiš, da nekoga spaseš, da bude manje krvi, da sačuvaš u životu Strahinjinu majku, zamak, reci šta bilo. Slaži nas makar.

(Žena ćuti.)

JUG: E, da... Ništa se tu više ne može. Kako je počelo, tako će se i završiti. (Okreće peščani sat i polazi.) Hajdemo.

(Vojin i Boško polaze za njim u malu sobu.)

STRAHINJA: Ja ne idem.

VOJIN (okreće se) Kako to ne ideš?

STRAHINJA: Tako, lepo, ne idem. Ti si, Vojine Jugoviću, čovek od zakona i valjalo bi da znaš i da te ne podsećam: ja nisam član tvog porodičnog veća, ja sam glava svoga porodičnog veća.

VOJIN: Kad nećeš, ništa ti ne mogu. Možda je bolje tako.

(Jug, Vojin i Boško izlaze na mala vrata. Vrata se zatvore. Na sceni su samo Žena i Strahinja. Ćute. Žena ustane, ode do stola, zamišljeno miluje Jugov peščani sat. Ćuti dugo, onda, leđima okrenuta Strahinji, kaže)

ŽENA: Zašto im niste rekli sve?

(Strahinja ćuti. Žena se okrene.)

ŽENA: Zašto im niste rekli da ste mi zatekli pred šatorom s njegovom glavom u naručju? Da sam ga ja probudila i opomenula kada ste naišli. Zašto im niste rekli da vam je tu ranu na glavi zadala ova moja ruka dok ste se vas dvojica rvali u beloju i krvavoj peni?

STRAHINJA: Zašto mi nikada niste rekli za Ivana Kosančića? NJega ste vi, znači, hteli da vidite kao porednika turnira. NJemu ste se bili obrekli.

ŽENA: Ne, nisam se bila obrekla Ivanu Kosančiću.

STRAHINJA: Trebalo je da mi to onda odmah kažete. Ja bih se poklonio, položio vam pred noge jabuku, i nestao u mojoj Banjskoj.

ŽENA: Zaboravljate dve stvari: ja se nisam obrekla Ivanu Kosančiću i, ja držim zadatu reč. (Gorko) Eto, na primer, nisam otišla u monahinje. (Žena šeta po sobi, razgleda zidove, predmete. Strahinja je prati pogledom.) Sada će me oni osuditi, teško, do dna, kako samo Jugovići znaju. To mogu da podnesem. Ono što ne mogu da izdržim, to je da i vi niste s njima. Vi koji jedini imate pravo da budete sudija.

STRAHINJL: Ja jedini nemam prava da sudim. Vi to znate. I ne želim da imam to pravo. Jedino što bih želeo da znam, to je...

ŽENA: Želili biste da znate da li sam zaista bila ljubavnica Vlah Alijina? Da, zaista sam bila njegova ljubavnica.

STRAHINJA: Ne to, nego da li ste to učinili iz...

ŽENA: Da li sam to učinila iz ljubavi? Ne, nisam to učinila iz ljubavi, mada...

STRAHINJA: Mada...

ŽENA: AH, sve je to tako... I sve to više nije važno. I ne gledajte me, molim vas, čujete

li? Ne gledajte me tako.

STRAHINJA: Kako vas to gledam?

ŽENA (govori brzo padajući u vatru) Ne gledajte me tako kao da ste vi krivi preda mnom. Zašto me ne prezrete, zašto mi ne pljunete u lice, zašto me ne udarite? Kakav ste vi to nemoguć čovek! (

STRAHINJA: Takav sam kakav sam i ništa tu ne mogu.

ŽENA (skoro viče) Pa da, vi ste savršeni. Požrtvovani, korektni, sve razumete, sve praštate, vi imatedobrosrce, viste... Aznateli vi, čoveče dobrog srca, da je surovije to što vi sa mnom radite nego ono što mi oni spremaju. Ej, čoveče, mene je vaša majka proklela, svoga sveca je za mnom bacila.

STRAHINJA: Majka je juče zauvek sklopila oči.

ŽENA: Presvisnula je, znači, od tuge i sramote. Kako li me je morala mrzeti u poslednjem času.

STRAHINJA: Ne znam. Ne znam da li vas je mrzela. Samo znam da mi je po Milutinu poslala svoju poslednju poruku: „Reci Strahinji da ga u samrtnom času preklinjem da ne krvavi ruke. Samo je božje da sudi“, tako je rekla.

ŽENA: Tvoja majka. Prava pravcata tvoja majka. Ista kao ti.

STRAHINJA: Jeste li mi to rekli „ti“? Prvi put u životu rekla si mi „ti“.

ŽENA: Zaista, prvi put sam vam rekla „ti“. Tako odnekud dođe reč, ali sada je već kasno. Kasno za sve reči. Kasno za sve.

STRAHINJA: Nikada nije kasno.

ŽENA: Jeste. Eto, svakog časa će se oni pojaviti. Tek što nisu izašli jedan za drugim, jedan starac, jedan mladić i jedan čovek. Majka sigurno neće čak ni sada izaći iz svoje sobe. Hoće li otac biti taj koji će izgovoriti presudu? Hoće li me Boško gledati u lice? Hoće li Vojinu bar za trenutak zaigrati obrva?

STRAHINJA: Slušajte šta ću vam reći. Ja...

ŽENA: Ćutite, evo ih...

(Brzo odlazi na svoje mesto i seda na stolicu isto onako nepomično kao i ranije. Otvaraju se vrata i izlaze: Vojii, Boško i Jug. Strahinja je sada na Vojinovom mestu, nasuprot Žene. Vojin je ostao kod stola. Jug je tamo gde je bio Strahinja. Boško je pored Vojina, malo iza njega. Svi stoje sem Žene.)

VOJIN: Neka svi ustanu.

(Žena i dalje sedi.)

VOJIN: Rekao sam: neka svi ustanu!

(Žena se ne miče.)

VOJIN: Boško, priđi i postavi je na noge.

(Žena ustaje sama. Dugim kružnim pogledom pređe preko svih.)

VOJIN: Porodično veće odredilo je (Mali, značajan, gorak zastoj.) mene da saopštim odluku, i ja to, evo, činim. Jedan član naše porodice, kojoj su Bog i sudbina odredili da se nađe uz prestolje ove zemlje u njenim najsudbonosnijim trenucima, počinio je dvostruki zločin. Zločin izdaje i zločin preljube. Počinilac je svoje delo priznao svojim ćutanjem i svojom nemoći da se brani. Opsadno stanje u kome se naša država nalazi i čast naše porodice zahtevaju najtežu kaznu. Ona se zna i utvrđena je davno običajima naših predaka i zakonima naših careva. Za zločin preljube kazna je, sečenje obe dojke, (Ženina ruka, stisnuta u pesnicu, zadržti na grudima) a zločin izdaje traži da prestupnik bude rastrgan konjima na repove. Kako je zločinac pripadnik najvišeg plemstva, pravo suđenja

prinadleži samome caru. Porodično veće je odlučilo da zamoli cara da teški i sramni zločin teško kazni ne uzimajući u obzir porodično srodstvo i ne osvrćući se na okolnost, na kojoj je bezuspešno insistirao jedan član veća, (Gleda Juga) okolnost da je prestup izvršila žena mlada i neiskusna. Čast naše porodice mora biti očišćena onim čime se čast i čisti: ognjem i mačem, a zastrašujući primer mora biti dokaz naše nepotkupljive pravednosti. Naša lična osećanja tu nemaju i ne mogu da imaju ništa. Do carevog izricanja presude prestupnica će biti zatvorena u podrumima našeg dvorca i niko s njom ne sme stupiti u bilo kakav dodir. To je sve.

(Vrata na maloj sobi se zatvaraju.)

VOJIN: To je sve što imam zvanično da saopštim... A sada nam ostaje malo vremena da se oprostimo. Pustite me, najpre ću ja. (Obišao je sto i stao pred Ženu.)

VOJIN: Bila si moja sestra. Nisam stizao od grdnih poslova da mislim mnogo na tebe, nisi zauzimala mnogo mesta u mome životu. Ali sam te voleo kao što se voli svoj, neminovno, celom svojom krvlju. Sada sam ja taj koji ti sudi i saopštava presudu. Ja ću, znam da ću ja jedini od cele porodice morati i da prisustvujem izvršenju presude. Ledim se na pomisao da će telo moje sestre biti izloženo pogledima gomile i kleštima dželata. Videćeš, ako me pogledaš u tom trenutku, ovo isto moje mirno, namršteno lice, ove stisnute obrve, nadam se da mi se ni crta na licu neće pomaći, da ću uspeti da ugušim pobunu svoje krvi, koja je i tvoja, ali znaj da će se sve iskidati u meni na tanke niti gorčine i očaja, da ću tek onda, možda prvi put zapravo, osetiti kako je strašna, i krvava i skupa cena života. Zbogom. Neka ti Bog oprost, ako može. Ja, eto, nisam mogao.

(Vojin se okreće, odlazi do zatvorenog prozora i ostane zagledan u njega. Boško je pošao prema njoj. Stao je. Zagledao se u nju, zaustio da nešto kaže, ondaje pokrio lice obema šakama i zaridao. Tresu se ramena plavog mladog džina.)

ŽENA: Ne plači, Boško. I ti si Jugović. Jugovići ne plaču nikada.

(Polako prilazi Jug. Došao je sasvim do nje, uzeo je za ramena, ona mu malo naginje glavu i on je ljubi u čelo. Jedanput, pa još jedanput. On, tako govornjiv, ne govori sada ništa. Samo je gleda, gleda. Žena mu odjednom pređe rukom preko lica. To je isti onaj gest kao sa Vlah Alijom, pa opet sasvim drukčiji i drukčije tužan.)

ŽENA: Nemojte tugovati, oče. Ne stoji vam to lepo. Uvek sam vas volela što ste tako vedri i tako drukčiji nego svi mi.

VOJIN (još uvek okrenut leđima) Je li to gotovo? (Okreće se) Ti ćeš je, Boško, odvesti i postaviti stražara. Ja moram do cara.

JUG: (Strahinji) Zar ti... nećeš...

(Strahinja, koji je sve vreme stajao na jednom mestu, sada istupi napred. Podigao je glavu, isprsio se, drugi je to čovek koji sada nastupa.)

STRAHINJA: Hoću. Dabome da hoću. Čekao sam samo da se svi oprostite. No... i jeste li se oprostili, Jugovići? Jeste. Dobro je što ste to učinili.

VOJIN: Šta hoćeš ti?

STRAHINJA: Sad ćuti i pusti mene da govorim. Slušam i vas već dosta dugo, i celo ovo porodično veće, i presudu, i ono što ćeš ti sada otići da kažeš caru. Sad slušajte malo i vi mene. Ono što imam da kažem sasvim je jednostavno: ako ću nekog mrtvog požaliti, požaliću ga dok je u životu. Ne boj se, Vojine, ja neću kao ti držati dug, i lep, i strašan govor o istoj krvi koja će se prosuti. U ovoj ženi ne teče moja krv, nego vaša, pa ipak, toj krvi nećete suditi vi. I ne možete joj suditi po običajima naših predaka i zakonima naših careva. Po njima, ova žena nije više Jugovićeva. Ona je iz porodice Strahinjića. Vi niste

vlasni da donosite odluke o njenoj sudbini. Čekaj, ne prekidaj me, Vojine. Nemoj me goniti da vas podsećam na to da je moja loza starija od vaše i da je moje plemstvo višega ranga.

VOJIN: Zašto si je onda dovodio ovamo?

STRAHINJA: Doveo sam je vama u nadi da ćemo moći da zajedno nađemo lek nesreći koja nas je sve zadesila, hteo sam da zajedno vidamo, a ne da zajedno kažnjavamo. Vi ste izabrali kaznu. Na vaš izbor ja kažem, ne. Polazeći iz vašeg dvorca, sam i očajan, rekao sam vam već jednom: moja je priča mala u velikoj priči veka. Mala je, ali je moja, i ja ću je nositi i nositi se sa njom kako ja znam i kako je ja razumem. U mom porodičnom veću nas ima samo troje: moja majka, ova žena ovde, i ja. Majka je već odlučila umirući, odlučila da presude nema i da je neće biti. Zaklela me je da ne krvavim ruke. Ostali smo samo nas dvoje. Šta će ona odlučiti, ja ne znam, ali svoju odluku znam.

BOŠKO: A tvoja odluka je?

STRAHINJA: A moja odluka je... (Ženi) Gospodo, vratite se onamo gde vam je i mesto. Vratite se svome domu. Mali je to, popaljen i siromašan zamak, u zabačenom kutu ove zemlje, ali on će vas primiti lepo, kao putnika sa dalekog i mučnog puta. Ako možete, nađite u njemu mir. Niko vam ništa nikada neće prebaciti.

ŽENA: Vi mi, znači, nudite oprostaj. A šta ako meni oprostaj ne treba?

JUG: Dokle, dokle ćeš da budeš ista?

STRAHINJA: Lagao bih vas kada bih vam rekao da mi je lako. Tvrda se neka, kamena grudva stegla u meni. Ja vam ne nudim oprostaj, nudim vam nešto mnogo manje i mnogo više od toga. Nudim vam svoje ćutanje i tugu što je sve tako bilo i što je sve tako kako jeste. Čudno je, ali je istina: ko neće ili ne može da sudi, taj nema šta ni da prašta. Taj može samo da razume, čak i onda kada ne razume. Ništa vam ne nudim što već nije bilo vaše. Moj dom se jednom otvorio pred vama da postane vaš, jednom i zauvek, i bez obzira šta vam se desilo. Ja ne uzimam natrag ono što jednom dam.

ŽENA: I šta u tom domu da radim sa sobom?

STRAHINJA: Ono što budete hteli. Molio sam vas i vi ste mi obećali. Čekajte dok se sve ovo ne svrši, dok se vratim ili ne vratim sa Kosova.

VOJIN: Kosovo? I ti posle svega još govoriš o Kosovu. Vidiš, Strahinjiću, ti što si od starijeg i boljeg kolena nego mi, ti si slabić i kukavica. Kada je otac rekao majci da ti na našu odluku sigurno nećeš pristati, ona je rekla: „Ne složi li se i zahte li da on sam sudi, on je u pravu. Mi zakon kršiti ne smemo. Mi smo tu da zakon i veru čuvamo, a ne da ih gazimo. Neka je onda vodi i neka čini šta hoće. Samo onda ni Strahinja više neće biti naš. Jedan ćemo barjak manje imati na Kosovu.” Tako je rekla.

STRAHINJA: Ja više, kažete, nisam vaš? E, pa, bivša moja silna i gospodska tazbino, neka znate da mi nije žao. Vidiš, Jugoviću, ja za vas neću reći da ste slabići i kukavice. Slabići i kukavice vi niste. Vi ste samo krenuli daleko nekud preko svojih, ili bar preko mojih snaga. Pa, dobar vam put i pratila vas sreća. A što se Kosova tiče, tu se tvoja nepogrešiva majka prevarila. Stari barjak banova Strahinjića više se na Kosovu među barjacima sve srpske gospode. Biće malo ljudi ispod njega, možda će ga jedva držati oslabele ruke nemoćnog sluga Milutina, ali se on neće poviti i neće pasti dok još nosim ovo glave na ramenu. Rat je naš posao, muški. Važnije nas stvari čekaju nego da sudimo ženama. Za koji dan sudićemo se sa sudbinom. Ginućemo tamo u krvi i mukama pa neka bar ljudska priča ostane za nama. Tamo se ja neću postideti ni vas, Jugoviću, niti bilo kog drugog. Neće mi čak ni ruka zadrhtati zbog toga što za mene neće ko imati da se moli

Bogu.

ŽENA: Hajdemo odavde.

STRAHINJA: Izgleda po svemu da smo jedni drugima sve rekli.

JUG: Izgleda.

STRAHINJA: E pa, zbogom nam ostajte.

(Vojin je okrenuo glavu. Boško je svoju oborio.)

JUG: Zbogom pošli, deco.

(Strahinja i Žena izlaze. Duga, nepomična tišina.)

VOJIN (još uvek okrenute glave) I... Jeste li sada srećni, oče?

JUG: Nisam srećan, Vojine, nisam. Ali manje nesrećan, svakako. Znaš, malo mi je još ostalo pa teško gubim.

(Vojin se okreće i polazi prema malim vratima.)

JUG: Neka tebe, Vojine. Ovoga puta ja ću je obavestiti.

(Jug odlazi u malu sobu i zatvara za sobom vrata.)

BOŠKO: Vojine!

VOJIN: Molim, brate?

BOŠKO: Ja ću se, ja ću se strašno tući na Kosovu.

VOJIN; Znam, mali, znam.

BOŠKO: Ja ne mogu sve ovo da podnesem. Ne znam kako ti izdržiš. Kako ti sve ovo izdržiš.

VOJIN: Neko mora, Boško. Uvek je neko morao i uvek će neko morati.

Zavesa